

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

PSIHOLOGIJA: veda, ki proučuje duševne pojave v medsebojnih zvezah.

PSYHE: duša

LOGOS: beseda, zakon.

Psihologija ima kratko zgodovino in dolgo preteklost. To pomeni, da je mlada kot znanost, vendar so se o njej spraševali že od nekdaj.

Leta 1879 je WUNDT v Leipzigu naredil 1. psihološki laboratorij na svetu. Pred tem je psihologija obstajala v okviru religije in filozofije. Tudi psihološka dela se niso objavljala pod psihologijo. Po tem obdobju je bilo več psiholoških raziskav.

Obdobje pred našim štetjem je obdobje animizma. Sprva so ljudje razlagali pojave in strogo ločevali duševne od materialnih stvari. Vsaki materiji so pripisovali dušo (tudi v kamnu, reki naj bi bil demon). V njih so verjeli v pozitivnem in negativnem smislu. Na ta način so si razlagali naravo. Nanjo so skušali vplivati in se približati demonom zato so žrtvovali ljudi, živali,... Tudi nekatere živali so imeli za svete (da jim pomagajo premagovati težave) in le teh niso ubijali, temveč so jih častili. Posebno moč so pripisovali tudi čarovnikom, ki naj bi vplivali na doživljanje sreče / nesreče.

V animizem verjamejo še ljudje v neciviliziranih ljudstvih.

Nato so se pojavile tudi drugačne religije, začeli so verovati tudi v bogove (sprva v več, potem le v enega). Ateizem je bil osnova za to, da je nastala psihologija. Vedno moraš dvomit, ne pa verovat.

ANTIKA: pojav prvih filozofov. Grški filozofi (idealisti / materialisti) si razlagajo dušo v smislu snovi / duše. Platon v svojem delu Država, govori da imajo ljudje različne spretnosti in se ukvarjajo z različnimi stvarmi. Kdor se je šolal po 20 letu je bil filozof. Platon je oče poklicne orientacije (to je posebna smer, ko ugotavljajo sposobnosti posameznikov). Aristotel je preučeval obdobje pred rojstvom (periodizacija – razvoj opredeli v faze, kar je zelo primitivno).

SREDNJI VEK: Srednjeveški filozofi so omejevali znanstveno misel

RENASANSA: pojavijo se napredne misli in določeni pedagogi, ki imajo vpliv na razvoj psihologije. V renesansi so se stvari zelo izboljšale. Pojavili so se misleci. Količina in kakovost preučevana se poveča

SREDINA 19. STOLETJA: iz filozofije se pojavijo prirodoslovne vede, ki vplivajo na razvoj psihologije. Te vede so vplivale v smislu idej, za različne psihične metode. To pomeni, da je eksperiment nastal v okviru prirodoslovnih ved, ki so bile prevzete v psihologijo.

Znanosti ki so vplivale na psihologijo:

- **Fizika** : elektromagnetno valovanje, ki je prišlo v psihologiji zelo prav
- **Fiziologija** je tudi vplivala na psihologijo. Poznamo šolo mehničnega ogleda (behavioristična usmeritev, ki temelji na spoznanju fiziologije).
- **Biologija** : Darwin: evolucijska teorija; prve psihološke študije so delali biologi
- **Frenologija**: (danes ni znanost) Gre za prepričevanje., da je center prepričevanja, da e center duševnosti v možganih in ne v srcu. Možgani se lepo prilegajo lobanji in na osnovi psihe lobanje ugotovimo psiho človeka. (center duševnosti je v možganih)
- **Astronomija** je odkrila reakcijski čas. Ta poznanja upošteva psihologija pri preučevanju motivacije, pozornosti,...
- **Medicina** (a ne vsa; psihopatologija, psihiatrija → Freud – psihiater, ki je razvil psihološke teorije)

PSIHOLOGIJA V JUGOSLAVIJI : pri nas so bile slabe razmere, zaradi denarja. Psihologija se razvije pred 1. svetovno vojno. V Srbiji se razvije šele po 1. s.v. vojni, zaradi slabih materialnih pogojev.

Slovenija. Mihajlo Rastohar. Leta 1952 so v Ljubljani ustanovili oddelek za psihologijo. Predavatelji so bili: Veber, Bujas, Toličič.

ZGODOVINA RAZVOJNE PSIHLOGIJE

Definicija: **Preučuje izvor in razvoj duševnih procesov pri človeku od spočetja do smrti.**

- o **ONTOGENEZA** je razvoj posameznika od spočetja do smrti
- o **FILOGENEZA** je razvoj človeške kot vrste. Obe pa sta pomembni za razvoj psihologije.

Teoretična in empirična veja psihologije.

To pomeni, da je neposredno v praksi ne moremo prenesti, ni pa od prakse ločena. Razvojna psihologija temelji na podatkih, rezultatih, izračunih, ... brez tega ni znanosti.

OTROŠKA PSIHLOGIJA: o njej se danes bolj malo govori. Opisuje razvoj, zakaj se pri odraslih nekaj dogaja (kaj se jim je zgodilo v otroštvu). Opisuje razvoj, posreduje informacije o tem, kdaj je kaj dobro. Zajema obdobje dojenčka in malčka in vso otroštvo.

RAZVOJNA PSIHLOGIJA - Zajema vsa obdobja, od spočetja do smrti; temelji na številnih raziskavah – dobimo teorijo.

V PRIMITIVNI DRUŽBI so se že spraševali o otroku, vzgoji otrok. Trdili so, da je otrok človek v malem. – teorija HUMUNKULUSA. Od odraslega se otrok razlikuje v tem, da je manjši, manj spreten, sedajo vedo tudi, da otroci drugače dojemajo stvari, kot odrasli. Imeli so slab odnos do otrok, ki so imeli kakšne težave (če so bili npr. primitivni). Mislili so, da so od odraslega človeka otrok razlikuje le po količinskem smislu. Vendar so kasneje priznavali kvantitativne spremembe. Otroke so hitro vključili v delo. Želeli so da bi otroci čim prej zrasli, da bi delali in skrbeli za družino. Častili so predvsem dečke, ker so sposobnejši. → Neumen odnos do otrok!!

PLATON se je ukvarjal z psihologijo. V svojem delu Država je zapisal, da se ljudje razlikujemo po sposobnostih – je oče poklicne orientacije. Pravi, da tisti, ki pa se do 22 leta starosti niso pripravljani šolati, naj gredo delati.

ARISTOTEL – ukvarjal se je z otroško psihologijo, naredil je *periodizacije*. Otroško psihologijo je še bolj razdelil.

- Do 7 leta starosti
- Od 7 leta starosti do pubertete
- Od pubertete do 22 leta starosti

Bili so prepričani, da se otrok zdi kot grešno bitje / so ga mučili, ko se je rodil.

SREDNJI VEK: razvije se prepričanje Homunculus – starševski razvoj. Imeli so še slabši odnos do otrok. Trdili so, da se otrok že rodi z grehom, zato ga je treba socializirati s kaznimi. Otrok je nesocializiran in s strogo vzgojo so ga socializirali.

RENEŠANSA: pojavijo se pedagogi, ki vplivajo na razvoj psihe.

- **KOMENSKY** pravi, da bi bilo najbolje, če bi se vsi šolali, ne glede na sloj. Ljudje se razlikujejo po sposobnostih in glede na to je potrebno prilagajati izobrazbo.
- **LOCKE** - Otrok je nepopisan list papirja... Locke je dejal, da okolje vpliva na človeka.
- **ROSSEAU** – poudarja nasprotno kar govore v srednjem veku. Da se otrok ne rodi grešen. Ideja: do desetega leta naj ne bi vplivali na otroka.

V tem času se pojavijo pedagogi, ki se zavzemajo za svobodnejšo vzgojo. Trdijo, da je otrok ob rojstvu čist, pokvari se šele potem..

BIOGRAFSKE ŠTUDIJE V 18. STOLETJU: te so bile bližje razpravljalni psihologiji. Avtorji so opazovali in opisovali svoje otroke. *Darwin* in *Preyer* sta opazovala svoje lastne otroke. Razvoj otroka sta primerjala z razvojem živali. Darwin je svoje otroke opazoval nekaj let. Včasih je pomešal živalski in človeški razvoj. *Valentine* je dal svoje otroke opazovati drugim. Pri Darwinu in Preyerju je prišlo do subjektivnosti, saj vsak svojega otroka opiše na lepši način kot nekdo drug. Po enem ali dveh otrokih ne moreš ugotavljati značilnosti za večjo populacijo otrok.

KONEC 19. STOLETJA – gibanje za preučevanje otroka. Predstavnik je Hall. Zavedati so se pričeli vseh slabosti biografskih študij, zato je eden od raziskovalcev svoje otroke pošiljal drugim ljudem. Zato so pričeli v raziskavo vključevati vse več otrok, ne le lastnih. Delali so vprašalnike, intervjuje z starši, učitelji,... Vendar pa je bilo to premalo kontrolirano, ne strokovno (ni bilo prave usposobljenosti...) Hall – rekapitulacija – trdil je, da otrok v razvoju preide v vse faze človeškega razvoja (s to teorijo razlagajo otroško igro).

ALFRED BINET in **HENRY SIMON** – po njiju se imenuje Binet – Simonova skala za IQ test. Leta 1905 so izdelali prvi inteligenčni test in prvi psihološki instrument. Test IQ se do danes ni veliko spremenil. Test ni težko izvedljiv, vendar ga je težje interpretirati.

Smeri oziroma šole:

- Behaviorizem ; Psihoanaliza ; Kognitivna psihologija

Spremembe / razvoj lahko poteka v dveh smereh:

- **Progresivne** – vodijo k bolj učinkovitemu vedenju. Spretnejše vodenje (npr. otrok hodi, namesto da bi se plazil; logično razmišljanje; telesna sposobnost)
- **Regresivne** – vodijo k manj učinkovitemu, kompleksnemu vedenju (ko se staramo izgubljam o spomin, zmanjšajo se nam spretnosti, glasovna kontrakcija – otrok uporablja le tiste besede, ki jih uporablja mama).

Ljudje si pomagamo, da ne pozabimo stvari (si zapisujemo).

Za človeka je značilna vedenjska doslednost in stabilnost razvoja

- **Doslednost razvoja:** o tej govorimo takrat, ko mislimo na skupini ljudi enake starosti. Pri tej skupini so lahko lastnosti bolj ali manj dosledne. Generacija, ki je bila mlajša je občudovala glasno glasbo, gnečo,... s starostjo pa je tega vedno manj → iskalne senzacije. Ta lastnost je manj dosledna, saj se je spremenila. Osebnostne lastnosti pa se ne spreminjajo.
- **Stabilnost razvoja:** tu mislimo na posameznika in njegove lastnosti. Ene lastnosti so bolj stabilne, kot druge. Učni uspeh je lahko stabilen, motiviranost pa je lahko stabilna ali nestabilna.

Razvoj je večrazsežnosten:

- Telesni razvoj
- Kognitivni razvoj
- Čustveni razvoj
- Osebnostni razvoj

Razsežnosti so v medsebojnih povezavah. Spretnost je povezana z boljšim mišljenjem – *telesni in spoznavni razvoj*. *Spoznavni in čustveni razvoj*: pišeš test, imaš strah... test zahteva spoznanje... če nas je zelo strah / ali vseeno, bo naše mišljenje slabo ... najboljše je srednji strah.

RAZVOJNA OBDOBJA

- **Prednatalno obdobje:** od spočetja do rojstva
- **Obdobje dojenčka in malčka :** od rojstva do 3 leta starosti (dojenček do 1 leta, malček od 1 leta dalje)
- **Zgodnje otroštvo:** od 3 do 6 leta (vstop v šolo)
- **Srednje in pozno otroštvo:** od 6 leta do pubertete (11,12 leta)
- **Mladostništvo :** od pubertete do 22 – 24 leta starosti. Deli se tudi na zgodnje, srednje in pozno mladostništvo.
- **Odraslost:** od 22 – 24 leta starosti do smrti- deli se tudi na zgodnje (do 40 leta), srednje (40 – 65 leta) in pozno odraslost (od 65 leta dalje).

Cilji razvojne psihologije:

- Opis razvojnih obdobij
- Razlaga razvojnih pojavov
- Napovedovanje
- Vplivanje na razvoj

Preučuje psihične spremembe:

- **Količinske** – razvite spretnosti, sposobnosti, samostojnost, besedni zaklad
- **Kakovostne** – otrok najprej razmišlja o enem vidiku pojava, kasneje pa o večih vidikih

METODE PSIHOLOŠKEGA RAZISKOVANJA

1.) VZDOLŽNI / LONGITUDINALNI POSTOPEK (za raziskovanje)

Proučujemo nek psihološki pojav dalj časa, z istimi instrumenti pri istih posameznikih, osebah (npr. večanje besednega zaklada pri predšolskih otrokih). Pripomočki so lahko isti ali pa ne. Prednost je v tem, da lahko proučujemo vzroke in posledice (od 4. do 8. leta v 6. se začnejo težave – zakaj?). Slabost je v tem, da postopek predolgo traja in je zelo drag, ljudje lahko od raziskovanja odstopijo. Naredimo vzorec, ki ga potem posplošimo.

2.) PREČNI / HORIZONTALNI POSTOPEK (za raziskovanje)

Izberemo posameznike različne starosti. Izberemo več skupin različne starosti in potem rezultate primerjamo (npr. besedni zaklad pri 3. letnem je večji, kot pri 2 letnem otroku). Prednost je v tem, da hitreje poteka in niso tako drage raziskave. Zelo težko pa ugotavljamo vzroke in posledice.

3.) ŠTUDIJA PRIMERA (vzdolžno zbiranje podatkov) – ni raziskovanje

Tu gre za posameznika. Običajno se uporablja v klinični praksi. Mati pripelje otroka k psihologu, ki skuša zbrati čim več podatkov. Po zbranih podatkih se lahko pomaga. Podatke zelo težko primerjamo. Ne moremo posplošiti v povprečje, dobimo pa zelo poglobljene podatke.

Tukaj zbiramo podatke o določeni osebi dalj časa, čim bolj raznovrstne podatke, na osnovi katerih lahko potem ukrepamo, svetujemo.

4.) KOMULATIVNI DOSJE

Je podobno študiji primera. Uporablja se predvsem v vrtcu in šolah. Prvič že ob vpisu v osnovno šolo. Tam proučijo posameznika, ki nato dobi svoj dosje. Ko zaključi osnovno šolo se stvari pregledajo, kar je v pomoč pri izbiri šole in poklica. Niso primerni za znanstveno raziskavo.

5.) METODA OPAZOVANJA:

➤ **ANEKDOTSKO:** najmanj vodeno in najbolj nesistematično. Starši, ko opazujejo otroka in potem zapišejo kaj se je zgodilo (včasih to delajo) – otroški albumi. Nimajo večje vrednosti za proučevanje otroka, je pa lep spomin.

➤ **BIOGRAFSKO:**

- Načrt:** (kdaj in kako opazuješ otroka) da se ga opravi na način, ki je znanstveni. Natančno si zamislimo kaj bomo opazovali (vedenjske probleme, socialno vedenje do vrstnikov...). Ne sme biti preširok obseg proučevanja – da česa ne spregledamo.
- Besednjak:** uporabljamo določene besede. Dvome je treba razložiti, kaj mislimo z določenimi besedami. Npr. Živahen – kaj to pomeni!
- Sprotno zapisovanje, razlaga opis situacije:** stvari hitro pozabimo, zato je treba sproti zapisovati. Govor lahko snemamo.

Treba je ločiti opis od razlag! Če se otrok vznemiri (zaradi neznane osebe npr.). Kako se je obnašal, da je bil vznemirjen – razlaga; kar je vstopila tuja oseba – še boljše razlaga. Zapišemo kaj se je v situaciji dogajalo, da lahko tudi drugi ve kaj se je dogajalo.

➤ **SISTEMATIČNO:** zelo jasno je določeno kaj opazujemo; naredijo se formularji in potem samo kljukamo. Filmske kupole, sobe za opazovanje, eksperimentalni kabineti, metoda časovnih vzorcev, opis situacije. Tu se že vnaprej pripravimo. Uporabljamo razne kamere in druge pripomočke. To opazovanje je najbolj natančno. Pri sestavi obrazca lahko kakšno vedenje izpustimo. Ponavadi ne opazuje le ena oseba – več mnenj – bolj natančno je – enotnost odgovorov. Če bi nas zanimali vedenjski problemi prvošolčkov, od prihoda do odhoda v šolo. Če izberemo ustrezne časovne vzorce opazovanja, jih lahko posplošimo na celoten čas. Moramo zajeti različna obdobja – opazovanje vseh dni v tednu – opazovanje vseh šolskih ur ne le prve ali zadnje. Problem je, da je zelo utrujajoče delo. Zato opazujemo le delček ure.

Naredimo seznam, vedenja si zabeležimo (npr. otrok je brcnil vrstnika). Je najbolj znanstvena metoda, saj lahko opazujemo več opazovalcev. Dobro je, če nas osebe, katere opazujemo, ne vidijo. Zato je to najbolje početi v kupolah, kjer so nameščene kamere, sobe so s stenami, skozi katere lahko vidiš z ene strani (vrtec v MB). Narediti si moramo časovne vzorce – reprezentativni čas (ne opazuješ le v petek). Ti vzorci so različno dolgi (vrste otrokove igre – opazuješ 2 min, se spreminjajo). Narediti si moramo beležko dogodkov – da lahko ugotovimo vzroke zanj.

- **EKSPERIMENT:** razlika od opazovanja je, da tu izzovemo obnašanje, pri opazovanju pa ne. Kontroliramo čim več komponent. Eksperiment je najbolj znanstvena metoda. Imamo miš v zaboju. Ali je hitrost miške odvisna od temperature zraka? Določimo spremenljivke, ki jih bomo potrebovali. **Poznamo:** ODVISNE (je odvisna od neodvisne ali ne? hitrost gibanja miške), NEODVISNE (jo kontroliramo in se sprašujemo ali bo vplivala na odvisno spremenljivko – temperaturo zraka. Ostali dejavniki so svetloba, vlažnost, velikost kletke pa so izenačeni (enaki). Ti dejavniki ne morejo vplivat na odvisno spremenljivko. Prednost je v tem, da ga lahko ponovimo, tako da lahko eksperiment vedno preverim. Neodvisne spremenljivke so okolje, starost, spol... povezujejo se z odvisnimi, te pa so razni vedenjski problemi ipd. Eksperimenta ne mešaj z opazovanjem, saj pri opazovanju vedenja ne izzovemo. Obnašanje izzovemo tako, da ustvarimo pogoje, da se neko vedenje pojavi.
- **METODA PARALELNIH SKUPIN:** imamo eksperimentalno in paralelno skupino. Glede na to oblikujemo skupine. Preizkušamo neko novo metodo npr. uspešnost nekega novega zdravila. Eksperimentalna skupina bo dobila zdravilo, kontrolna bo videla rezultate. Obravnavamo lahko:
 - ☐ **ENOJAJČNE DVOJČKE :** imajo enak DNK. Zelo veliko raziskav so izvedli, ko so se spraševali ali je IQ odvisen od dednosti ali okolja. Vendar je take skupine težko dobiti, ker jih je malo.
 - EKSPERIMENTALNA IN KONTROLNA SKUPINA:** primerjamo rezultate obeh skupin. Npr. Ali so domače naloge koristne? Eksperimentalna skupina: otroci ne pišejo domačih nalog. Kontrolna skupina: domače naloge so koristne. In sedaj vprašanje: ali imajo otroci brez domačih nalog manj znanja?
 - ☐ **RAZDELJENI PARI:** najprej vse preizkušance preizkusimo (npr. po znanju) potem jih razporedimo po točkah, ki si jih prislužijo. Razporedimo jih po parih z istimi točkami.
 - ☐ Tisti, ki nima para ostane, ker pa nočemo nikogar izpustiti izberemo približno enake skupine. Pazimo, da v skupini niso sami dečki/deklice. Gledati moramo tudi na izobraženost staršev. Ne sme biti sistematičnih napak.
 - ☐ **IZENAČENJE SKUPIN KOT CELOT** npr. proučili bomo, če so domače naloge koristne. Izberemo šolo kjer ne bo nič domačih nalog. Bodo otroci enako uspešni, kot tisti na šolah kjer imajo domače naloge? Izbrati pa moramo šole enakega ranga, dijake iste starosti, enako okolje...
- **INTERVJU:**
 - ☐ **NESTRUKTURIRAN:** (klinična praksa) vprašanja niso vnaprej določena, ampak si jih sproti izmišljujemo (mati pripelje otroka k psihologu in mu ta postavlja vprašanja glede na njegov problem.). Ni primeren za znanstveno obdelavo. Ne moremo primerjati odgovorov med sabo.
 - ☐ **STRUKTURIRAN:** (klinična praksa + raziskava) podoben vprašalniku. Iste stvari sprašujemo po istem vrstnem redu. Vsako osebo vprašamo isto, in si to zabeležimo. Za znanstveno raziskavo – vprašanja pripravljamo vnaprej (anketa).
- **METODA POSREDNEGA MERJENJA:** tu gre za ocenjevalne lestvice.
 - ☐ **Metoda razvrščanja po kategorijah:** je komplicirana metoda. Potrebna je ocenjevalna lestvica, ne sme biti premalo ocen. Lestvico je enostavno sestavit, težko pa analizirat. Gre za sistem obkroževanja (a,b, c, d). potem pogledaš rezultate. Vsak instrument mora biti veljaven (meriti mora tisto, kar mi mislimo, da meri). To velja za vse merske instrumente, ne le za ocenjevalne lestvice.
 - ☐ **Metoda rangiranja:** je razporeditev udeležencev v rang listo (od tistega z najmanj do tistega z najbolj izraženo lastnostjo). Vsakega člana primerjamo z vsakim članom v neki rang listi.
- **TESTI:**
 - ☐ **NESTANDARDIZIRANI:** ta se še dela. Nimajo podatkov o preizkušanih.
 - ☐ **STANDARDIZIRANI:** prehodno jih preizkusimo. So prehodno izračunani in preizkušeni. Določene so norme. Potrebno je izračunati povprečje in standardni odklon.

- ☐ **INDIVIDUALNI** : izvajajo z enim samim posameznikom. Veksaljev test – besedni del in nebesedni del
- ☐ **SKUPINSKI**: izvajamo s skupino

- **VPRAŠALNIK:** vprašanja so jasna, nesugestivna, intimnost, časovno oddaljeni dogodki, pisanje odgovorov, dolžina, preizkus. Najprej ga preizkusimo na manjši populaciji ljudi, ki napišejo pripombe glede vprašanj.
 - Vprašanja ne smejo sugerirati odgovorov, ker bo drugače variabilnost odgovorov zelo majhna. Cilj je dobiti različne odgovore.
 - O intimnih zadevah lahko sprašujemo. Vendar, če postavljamo vprašanja o intimnih zadevah, je verjetnost, da odgovori niso resnični.
 - Časovno oddaljeni dogodki – bolj so oddaljeni, večja je verjetnost, da odgovori niso pravilni/resnični.
 - Pisanih odgovorov naj bi bilo čim manj. Ponavadi vprašani odgovorov odgovor le obkroži.
 - Vprašalniki naj bi bila čim krajši, razen če posameznike posebej motivira
 - Vedno jih je treba preizkusiti.

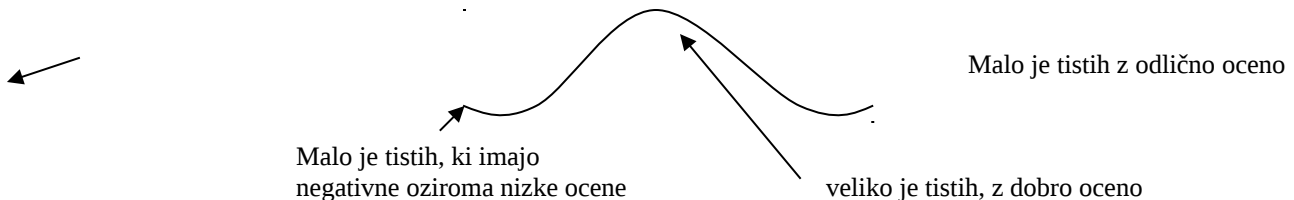
- **SOCIOMETRIČNA METODA:** izumil jo je Moren. velja za obe metodi. Nekoga vprašamo koga ima najraje, s kom bi najraje sedel... Ugotavljamo odnose med člani skupine. Paziti moramo, da se odnosi v skupini ne poslabšajo. Ponavadi navedejo tri možnosti, ki jih rangirajo.
 - SOCIOGRAM** – anonimnost podatkov: Zapišemo zaporedno številko in s puščicami narišemo izbire.
 - INDEKS (N+) – (N-) / (N- ČLANOV) – 1:** jih izračunamo, če jih sprašujemo po pozitivnih in negativnih izbirah. Od števila pozitivnih odštejemo število negativnih in delimo s skupnim številom in odštejemo 1. indeks nam pove priljubljenost in nepriljubljenost.

- **PROJEKTIVNE METODE:**
 - RORSCHACHOVA METODA PACK:** gre za več pack, ki so simetrične – opis pack ni pomemben. Teme so pomembne. Izvemo nekaj o človeku, za kar še sam ne ve. Slike s simetričnimi packami. Pacient pove kaj vidi v packi. Test ne pove veliko o osebnosti, razen če primerjamo odgovore med seboj. Velikokrat vključujemo lastne želje (težko je analizirati).
 - TEST TEMATSKE APERCEPCIJE (TAT):** proučujemo vsebine katerih se posamezniki redko zavedajo. Test vsebuje več slik (povedati moraš več zgodb). Slike so slabo strukturirane. Gre za več slik, ki so slabo strukturirane, slike niso jasne in potrebno jih je interpretirati – cela zgodba o sliki.

METRSKE KARAKTERISTIKE

Osnovna merska karakteristika je:

- **VELJAVNOST:** pripomoček meri bistvo, kar mislimo mi, da meri nor. Test inteligentnosti meri inteligentnost. Problem je, če je test narejen / sestavljen tako, da ta je ta test za znanje omejen z časom in meri po tem takim čas hitrosti pisanja. Npr. učitelj da nalogo v 4. razredu, da otroci preštejejo število trikotnikov v leku – to znajo že otroci v 1 razredu (poznati morajo le obliko trikotnika in znati moraš šteti). Pri psiholoških testih je veljavnost težko ugotoviti iz teh testov. Pri diplomah je problem glede veljavnosti (o veljavnosti o uporabljenih pripomočkih).
- **ZANESLJIVOST :** (čim bolj so rezultati enaki, bolj večja je zanesljivost). Če neka ista oseba dela test inteligentnosti večkrat predvidevamo, da bodo rezultati enaki ali približno isti. Če danes dobimo test in naslednjič spet istega, že premislimo o nekaterih stvareh, nam je že znano in ga zato bolje rešimo → istih ne smemo dajati!! Inteligentnost ugotoviš le z drugačnimi sestavami testov. **Test in retest:** ponovitev istega testa. Mora biti v pravem razmahu časa (ne le 1 teden, veliko več!).
- **OBJEKTIVNOST :** objektivnost izražamo že pri samem pripravljanju testov. Objektivnost velja, če pišeš enak čas, dan, uro, enaka navodila za vse (npr. matura). S tem se izogneš subjektivnim rezultatom. Esej ni objektivni!! Objektivno je (enako število besed, upoštevanje napak)... vrednotenje vsebine – subjektivnost pomanjkljivosti.
- **OBČUTLJIVOST :** občutljivost določamo z Gavsovo krivuljo (primerjava ocen)

Dobiti moramo cel razpon. Ne smejo biti same 5, 1, 3. biti morajo vse ocene od 1 do 5.

- **METODA :** analiza vsebine
 - o Vprašanja in odgovori zaprtega tipa : npr a, b, c, d-drugo.
 - o Npr. živahen, neubogljiv, prijazen
 - o Prosti opisi in podčrtane besede → prešteje se kolikokrat se nekaj ponavlja in naredi se lista. Najprej navedemo tiste, ki se največkrat ponavljajo.

TOČKE RAZISKOVALNEGA DELA / POROČILA

- **NASLOV:** ni leposloven, razumljiv, da se ve kaj smo raziskovali; v tej nalogi, je povezanost lahko med otrokovo samopodobo).
- **KAZALO :** kazalo vsebine in slik – a jih je več. Vsi naslovi morajo biti oštevilčeni in zapisani v kazalu.
- **POVZETEK IN ABSTRAT :** (tudi preveden v angleški jezik, piše se tako; ni uvod, napiše se en stavek za problem raziskave, kdo je bil udeleženec raziskave, kateri merski pripomočki so bili uporabljeni v raziskavi. V povzetku je lahko 200 besed.
- **POGLAVJE:** problematika, del je še lahko uvod → zakaj si se za to raziskavo odločil, tvoja misel, navedba avtorjev → katere misli so naše in katere so prevzete od drugih avtorjev (1. stran).
- Teoretična **PREDSTAVITEV PROBLEMA:** od širših k ožjim, nasplošno najprej → širši problemi; posebna, od splošnih k specialnim problemom. Vsebina mora biti smiselno razporejena in citirana literatura. Pisanje teoretičnih del zahteva sposobnost → stvari se ne smejo prepisovati (ni ustrezno), naslovi se ne prepisujejo, delamo svoje sinteze, gre le za citiranje – prepisovanje les stavkov.
- Ko se zbere literatura, se pregleda – označi se in vnaša v računalnik.
- **PROBLEM** (v raziskovalnem poročilu se predstavi z enim stavkom, v diplomi pa se ta en stavek razširi, opiše, predstavimo / zastavimo specifične cilje (spol, okolje v katerem živimo,...) Hipoteze naj sledijo po poglavjih. To je posebno poglavje (ničelne, delovne hipoteze), to poglavje je kratko, potrebno je postaviti raziskovalno vprašanje. Če so trije cilji, morajo biti tri hipoteze (ničelna je logična).
- **METODOLOGIJA** (3 točke v diplomi, ki imajo več podtočk)
 - o **Udeleženci** – o anketirancih, intervjuvancih . **Vzorec** je takrat, ko smo izvedeli vzorčenje – so različni; slučajnosti vzorec (vzameš vsakega 10-tega, ali pa da žrebamo naključna števila). Kdo so udeleženci (starost, spol, iz katerih šol so).
 - o **Spremenljivke** : lahko so odvisne in neodvisne, si jih zapišemo, jih naštejemo – morajo se ujemati s cilji in hipotezami.
 - o **Pripomočki** : kaj smo uporabili, če uporabiš pripomoček ki ni naš, moraš citirati avtorja tega pripomočka – naslov, ime pripomočka, avtorja in letnico, kaj ta pripomoček meri. Opisati moramo vsebino pripomočka na kratko; vprašalnik – predstavi se vsebina, katere probleme zajema in način reševanja (s stopenjsko lestvico, vrednotenje nekega pripomočka – ocene se sestavijo). Vprašanja so postavke in ne spremljivke. Če je avtor kdo drug – tudi imenske karakteristike (občutljivost, objektivnost). Preračunaš tudi zanesljivost pripomočka.
 - o **Postopek** : kratko poglavje, kdaj, kje, ali si zbral podatke sam ali s pomočniki, koliko udeležencev je bilo v skupini ali je bilo individualno sestavljeno. *Podpoglavji* sta: zbiranje podatkov in obdelava podatkov. Včasih mora starš podpisati izjavo, če lahko otrok sodeluje v raziskavi – vedno se mora podpisati. Nato lahko sledi tudi hipoteza.
- **REZULTATI** : predstavimo jih statistično, prikažemo jih v grafih, preglednicah – izberemo le en način predstavitve. Lahko pa jih tudi opišemo. Lahko pa se odločimo da nekaj rezultatov predstavimo v preglednici, druge pa v grafu. Preglednice morajo imeti naslov. Grafi so nezaželeni. Če so podatki kontinuirani – narišeš krivuljo. Če pa ločeni, pa uporabimo stolpce.
- **DISKUSIJA** : razlaga rezultatov – spomnimo se hipoteze – te pa tukaj potrdimo ali pa zavržemo → ali jo rezultat potrjuje ali pa ne; ali pa le delno (na enem se je, na drugem področju pa ne). Če se niso potrdile – zakaj se niso potrdile, in tako navajamo nove hipoteze.
- Pomanjkljivosti raziskave (premalo udeležencev, le mestni otroci, merili smo le z enim pripomočkom.
- **ZAKLJUČEK** : kakšno uporabno vrednost imajo rezultati, sklepna misel.
- **LITERATURA:**
- **PRILOGA** : vstaviš tiste stvari, ki si jih sam sestavil
- **NAVAJANJE LITERATURE:**

KOGNITIVNI RAZVOJ

- **RAZVOJ MIŠLJENJA** : Jean Piaget, naravoslovec. V testih inteligentnosti se točke seštevajo. Test inteligentnosti. Njega so zanimali napačni odgovori – zakaj otroci odgovarjajo napačno.
- **RAZVOJNA EPISTEMOLOGIJA**: preučeval jo je Jean Piaget (1896 – 1980)
 - Znanost o človeškem spoznanju. Spoznanja so pomembna za izkušnje. Piageta je zanimalo, do kakšnih spoznanj je pri otroku prihajalo.
 - Ustanovil je mednarodni raziskovalni inštitut v Ženevi (Inhelder in Gruber sta bila še tu)
 - Piagetevi arhivi, so knjižnice, kjer so shranjena njegova dela in dela njegovih sodelavcev
- Ustvaril je **KLINIČNO METODO**: nastala je kot posledica njegove ustvarjalnosti. Prislunil je napačnim odgovorom otrok. Odkril je, da otroci iste starosti dajejo podobne napačne odgovore. Ta metoda izzove napačne odgovore. Imamo material s katerim se otrok ukvarja. Dobi vprašanja o materialu. Zakaj misliš... zahtevna metoda. Vprašanja si sami izmislimo kot material vrednotenja je zahtevno. Ocenimo stopnjo njegovega mišljenja. Tudi vrednotenje odgovorov ni enostavno. Presodimo na osnovi odgovorov na kateri stopnji se izraža. Lahko jo prilagodimo in spodbujamo mišljenje. Otrokovih odgovorov ne komentiramo (ne povemo ali razmišlja pravilno ali ne), ker želimo da otrok svobodno razmišlja. Uporablja se izraz: »Dobro razmišljaš«...s tem ga sprejemamo. Otrokove predstave so drugačne od predstav odraslega človeka. Gre za predstavo, ki se s starostjo spreminja. Ta metoda je zahtevna, ker sami izbiramo material, vprašanja, delamo kakovostno analizo odgovorov. Šola ne spodbuja svobodnega mišljenja.

Predstava o realnosti: vsak si jo po svoje predstavlja (jutro, predavalnica), predstave pa se spreminjajo z razvojem. Če otroku pokažemo steklenico in avtomobilček – nariše avtomobilčku 4 kolesa. S tem pokaže na spoznanje, da ima avto 4 kolesa. Otrok pri steklenici nima spoznanj o gravitaciji in tekočini, zato tega tudi ni dobro narisal.

- **SHEMA** je kognitivna struktura, ki omogoča aktivnost (sesalna shema, shema hoje...)
- **INTERAKCIJA MED OSEBKOM IN OKOLJEM**: o osebkovnih miselnih shemah, v okolju so pomembne informacije, zahteve okolja, ki ga zahteva od osebe (zgodba o mački in veverici).
- **RAVNOTEŽJE: EKVILIBRIUM** (med osebkom in okoljem): ko je deklica ugotovila, da veverica ni mačka.
- **NERAVNOTEŽJE: DISEKVILIBRIUM**: miselne sheme ne ustrezajo realnosti. Ravnotežje se je porušilo, ko je ugotovila, da je mačka veverica (osvojila je pojem veverice).
- **MENTALNA ASIMILACIJA**: zanemarimo določeno informacijo, da ohranimo miselne sheme nespremenjene. (ko je rekla, da je muca).
- **MENTALNA AKOMODACIJA**: spremenimo miselne sheme, jih prilagodimo dogodkom iz okolja (ko ugotovi, da je veverica). Ravnotežje bi se spet porušilo, če bi videla polha ali podobno žival. Primer: Vprašamo deklico katera žival je to, in reče muca, čeprav ni. Nato prepozna veverico.
 - Prva faza: reče da je muca (metalna asimilacija)
 - Druga faza: reče da je smešna muca – neravnotežje
 - Tretja faza: reče da je veverica – ravnotežje (metalna akomodacija, ki se je pričela že v drugi fazi). Deklica na začetku ni čutila, da je kaj narobe (prva faza). Na koncu pa je ravnotežje.
- **VIŠJA STOPNJA RAVNOTEŽJA**: ravnotežje se lahko spet poruši – polh, veverica → asimilacija, akomodacija. Vsako ravnotežje je na višji stopnji (pojem veverice vključuje mačko in veverico; prepozna še polha in ga loči od muce in veverice). To vodi k višji prilagojenosti (posameznik postaja prilagojen)
- **VIŠJA ADAPTIRANOST** – prilagojenost, posameznik vedno bolje pozna sebe, svoje okolje,...
- **RAZVOJ mišljenja je neprekinjen proces**. Piaget ga je uprizoril s spiralo. Pred prehodom v višjo stopnjo razvoja, pokaže znanje nižje stopnje razvoja. V 1. letu starosti otroci veliko čebļjajo, nato pa utihnejo. Kmalu zatem spregovorijo 1. besedo.
 - **Spirala razvoja** – razvoj poteka po neki spirali (interakcija med okoljem in posameznikom). Na tej spirali so tudi zasuki nazaj - med prehodom v višjo stopnjo razvoja se lahko vedemo na neki nižji stopnji razvoja od tiste, ki smo jo že dosegli. Npr. otrok lahke zelo čebļja, in nekega dne to čebļjanje utihne, starše je strah da je z njim kaj narobe, vendar se čez dan ali dva pojavi prva beseda.

STOPNJE RAZVOJA: imajo stalno zaporedje, ne gre za preskoke.

- a.) **Stalnost zaporedja:** stopenj ni možno zamenjati, vsi napredujejo po istih stopnjah
- b.) **Individualen tempo razvoja** (eni hitreje, drugi počasneje)
- c.) **Individualna najvišja stopnja**
- d.) **Stopnje prehajajo ena v drugo:** ni preskokov, gre za prehod iz ene stopnje v drugo stopnjo. Otrok v določeni starosti daje največ odgovorov, da pa tudi nekaj odgovorov, ko so na nižji in na višji stopnji.
- e.) **Pomen izkušenj, ne izobrazba** – včasih so izkušnje povezane z izobrazbo – fizične izkušnje so izkušnja toplote, oblike, barve,... matematična izkušnja pa je izkušnja, ko primerja otrok dve stvari med seboj (predmete, pojave, osebe,...). Matematična izkušnja je bolj pomembna kot fizična.

Razvoj mišljenja je bolj pod vplivom logično / matematične izkušnje.

STOPNJE RAZVOJA MIŠLJENJA PO J. PIAGETU

1. STOPNJA SENTZOMOTORIČNE INTELIGENTNOSTI (0-2 let)

Razvija se v akciji, nima namena razmišljati, ima želje in potrebe, ki jih poskuša zadovoljiti; za potrebe mora misliti. Probleme rešuje po metodi poskusov in napak. Deli se v podstopnje:

- 0 – 1 mesec: **DIFERENCIACIJA REFLEKSOV**: so prirojene. Novorojenček že po drugem tednu sesa spretneje, kot pri prvem poskusu. Kmalu začne sesati vse kar mu pride v bližino ust (pride do posploševanj). Prilagodi gibanje glave in ust temu, da najde prsno bradavico (akomodacija). Kmalu organizira svoje gibanje tako, da postane hranjenje hitrejše in učinkovitejše (organizacija).
- 1 – 4 meseca: **OBLIKOVANJE PRVEGA AKCIJSKEGA VZORCA** (primarne krožne reakcije): **PRIMARNE**: ker so prve motorične navade, ki se pojavijo v razvoju. **KROŽNE**: zaradi ugodja, ki ga povzroča njihovo ponavljanje. Do krožne reakcije pride, ko otrok vedenje, ki ga je slučajno izvedel in mu povzroča zadovoljstvo, skuša ponoviti. Vedno se nanašajo na otrokovo telo. Tipični primer je **SESANJE PRSTA**. Najprej prst slučajno da v usta, drugič ga že spet poskuša – začetki spomina.
- 4 – 8 mesecev: **OBLIKOVANJE AKCIJSKIH VZORCEV Z ZUNANJIM SVETOM** (sekundarne krožne reakcije) : otrok ločuje sebe od zunanjih objektov. Ponavljanje se nanaša na zunanje objekte npr. **ROPOTULJICA**. Ko udari po njej, mu je všeč njen zvok, zato tudi naslednjič udarja po njej.
- 8 – 12 meseca: **USKLAJEVANJE PODOBNIH AKCIJSKIH VZORCEV** (uskajevanje krožnih reakcij): otrok koordinira dve ali več akcij z namenom, da doseže nek cilj (dvigne blazino pod katero je igrača in jo prime). Otrok bližnje osebe že dobro pozna in se do njih drugače obnaša kot do neznanih. Če predmet po prvem skrivanju skrijemo drugje, spet tako, da nas pri premeščanju vidi (npr. pod pulover) ga bo še vedno iskal na prvem mestu (pod blazino). Ni še sposoben upoštevati premestitev objekta na drugo mesto.
- 12 – 18 meseca: **TERCIARNE KROŽNE REAKCIJE – EKSPERIMENTIRANJE**: eksperimentiranje z objekti. Poskušajo najti nove metode za rešitev problemov ali doseganje zanimivih rezultatov. Odkrije, da lahko dobi igračo, ki je ne doseže, tako, da potegne prt, na katerem leži. Otrok najde predmet, ki smo ga vidno skrili, tudi, če ga nato pred njim skrijemo drugam.
- 18 – 24 meseca: **POJAV MIŠLJENJA PRED ZAČETNO AKTIVNOSTJO** (mentalna reprezentacija): otrok pomisli kaj bo storil preden kaj stori. Mišljenje uporabi za doseg določenih ciljev. Zmožnost ponotranjenja vedenjskih akcij v notranje miselne akcije. Ni mu treba več eksperimentirati z objekti, da bi dosegel nek rezultat, ker s objekti in akcije prisotni že v mišljenju kot predstave, lahko z njimi miselno manipulira in jih kombinira. Npr. če otrok na visoki polici ne doseže predmeta, bo poiskal stol in stopil nanj. Otrok si lahko predstavlja premestitev objekta, čeprav je ni videl in najde skrit predmet.

KONSTANTNOST PREDMETA:

- 0 – 2 meseca: **OTROK PREDMETA NE IŠČE**: otrok predmet (ključe) najprej opazuje ampak tega ne bo pokazal.
- 2 – 4 mesece: **GA PRIČAKUJE**: pogleda v smer kamor smo predmet skrili.
- 4 – 8 mesecev: **IŠČE DELNO SKRIT PREDMET**
- 8 – 12 mesecev: **IŠČE, NE PRI PREMESTITVI**: otrok bo predmet iskal na 1. mestu
- 12 – 18 mesecev: **IŠČE, ČE PREMESTITEV VIDI**
- 18 – 24 mesecev: **KONSTANTNOST PREDMETA**

2. PREDOPERACIONALNA STOPNJA MIŠLJENJA (2-7 let)

to je obdobje pred operacijami.

- **PREKONCEPTUALNO, SIMBOLIČNO MIŠLJENJE (2-4 let):** otrok še nima povsem razvitih pojmov. Mišljenje otroka je še na primitivni ravni. Značilno je transduktivno mišljenje: poveže dva istočasna dogodka tako, da sklepa, da je eden povzročil drugega: »Nisem šla počivat, torej ni popoldne.«
 - **Nezmožnost hierarhične ločitve med razredi:** težko razume, da je lahko isti objekt hkrati uvrščen v dva različna razreda.
 - **Egocentrizem:** nezmožnost postaviti se v točko drugega. Npr.: »Imaš brata?« »Da.« »Kaj a tvoj brat? Ima brata?« »Ne.«
 - **Egocentrični govor:** ne upošteva sogovornika, saj gleda na svet iz lastne perspektive (pri igri).
- **INTUITIVNO MIŠLJENJE (4-7 let):** veliko uporablja intuicijo, ne išče razlogov za trditve. Klasificiranje predmetov po eni lastnosti mu ne dela težav, po dveh pa ja. Npr.: pred otroka damo serijo lesenih kock, od katerih je večina rumenih in manjšina zelenih. Najprej ga vprašamo katerih kock je več, rumenih ali zelenih, nakar pravilno odgovori. Nato pa ga vprašamo ali je več rumenih ali lesenih, in on odgovori, da rumenih. Animizem, finalizem, realizem, artifizialize,

3. STOPNJA KONKRETNO LOGIČNIH OPERACIJ (7-11 let)

- Mišljenje otroka postane bolj fleksibilno in logično.
- Uporabljati začnejo miselne akcije (mislne operacije)
- Reverzibilnost, decentracija, konzervacija, identiteta, seriacija, tranzitivnost, klasifikacija.
- Recipročnost (obratno od egocentrizma)

4. STOPNJA FORMALNO LOGIČNIH OPERACIJ (11-15 let)

- Mladostniki razmišljajo abstraktno logično in sistematično rešujejo probleme. Formalno logično sklepanje temelji na strukturi mreže in na štirih temeljnih transformacijah: identitete, negacije, recipročnosti in korelativnosti.
- Mladostnik razmišlja tudi o mogočih oz. hipotetičnih problemih in situacijah, pri čemer je realno le poseben segment v sklopu mogočega.
- Znova se pojavi egocentrizem, ki se razlikuje od zgodnejšega – verjame v neomejeno moč lastnega mišljenja, idealizira lastno prihodnost in ima utopične ideje glede spreminjanja sveta.

Pri vseh stopnjah pride večina otrok, ne pa vsi.

RAZVOJ OPERACIJ

REVERZIBILNOST (POVRATNOST)

To je mentalna akcija, ki je povratna. To je operacija – če si predstavljaš. V mislih prehodiš pot in se po isti poti vrneš v izhodišče. Če je otrokova pot reverzibilna, preverimo s cevjo po kateri spustimo tri različne barve kroglic. Vprašamo ga kakšen bo vrstni red kroglic, ko bodo prišle ven. Potem cev obrnemo in ga vprašamo spet.

EGOCENTRIZEM – RECIPROČNOST:

- Pri **egocentrizmu** gleda otrok svoj vidik gledanja na problem, nasprotje tega pa je **recipročnosti**, kjer ima otrok različne vidike gledanja na problem.
- Otrok se ni sposoben postaviti v vlogo drugega. Na vse probleme gleda iz lastne perspektive, kar se vidi v določenih dejavnostih. Primer treh hribov.
- (TRIJE HRIBI, BRATI): na mizo položimo tri hribe, ga posadimo na določen prostor in vprašamo, kako vodo hribe (damo sliko in izbere pravo). Potem vzamemo medvedka in otrok je prepričan, da medvedek vidi isto kot on. (medvedek ni na istem mestu kot otrok) model treh hribov; dečka vprašamo ali ima brata in odgovori pritrdilno. Ko pa ga vprašamo ali ima njegov brat brata, pravi da ne ---egocentrizem.
- Recipročnost je obraten proces od egocentrizma – otrok se je sposoben vživeti v drugo vlogo. Razvije se v stopnji konkretno logičnih operacij.

CENTRACIJA – DECENTRACIJA (MULTIPLA KLASIFIKACIJA):

Pri **centraciji** vidi le en vidik pojava, pri **decentraciji** vidi več vidikov pojava; multipla klasifikacija je razporejanje

- **FIGURALNA KOLEKCIJA**: vsakdanje stvari prenese v rešitev problema, če preneseš nek lik lahko npr. dobiš hišico.
- **KONZERVACIJA**: ohranitev količine. Ta mentalna operacija se ne razvija v trenutku, ene se prej, ene kasneje. Razvoj je koordiniran.

Najprej se razvije:

- KONZERVACIJA ŠTEVILA** (75 % otrok pri 7 letu starosti): vsaki punčki lahko dodamo posteljico.
- KONZERVACIJA DOLŽINE**: bosta palčki še vedno enako dolgi, če damo eno malo bolj naprej?
- KONZERVACIJA TEKOČINE**: od 7 do 8 leta starosti se otroku razvije konzervacija tekočine. vzamemo dva enaka kozarca in v oba nalijemo enako količino vode. nato iz enega kozarca prelijemo vodo v enega, ki je širši. Je še vedno v obeh kozarcih enako vode? če bi vodo prelili nazaj bi bila razlaga z reverzibilnostjo. Razlaga z identiteto: nismo nič dodali oziroma nič odvzeli; razlaga s kompenzacijo: res, da je nivo nižji, ampak je kozarec širši.
 - **Reverzibilnost** – povratnost v prvo stanje
 - **Identiteta** – nič nismo dodali ali odvzeli
 - **Kompenzacija** – kozarec je širši / ožji
- KONZERVACIJA SNOVI**: od 8 leta starosti. Imamo dve kroglici plastelina, enega sploščimo. Je količina plastelina enaka?
- KONZERVACIJA PROSTORA**: se razvije okoli 9. leta. Dva kmeta imata njivo in vrt. Potem ga en kmet prerazporedi. Ali je še vedno enaka količina njive?
- KONZERVACIJA TEŽE**: se pojavi okoli 10. leta. Plastelinske kroglice damo na tehtnico.
- KONZERVACIJA IZPODRINJENE TEKOČINE**: se razvije okoli 13. leta. Imamo dva enako velika kozarca napolnjena z vodo. Potopimo plastelin. Iz drugega kozarca vzamemo plastelin in ga sploščimo. Otroka vprašamo ali bo plastelin izpodrinil toliko vode kot prej.

RAZVOJ POJMA ŠTEVILA

- Ko ima otrok osvojeno konzervacijo števila in potrebna je tudi mentalna operacija tranzitivnost, (SERIACIJA – otroku pokažemo trakove in naj naredi stopničke, eni trakovi so daljši eni so krajši. Npr en otrok ima črne lase, en ima svetle lase, kateri ima rjave lase?)
- Ko ima otrok razvito tranzitivnost, takrat se zaveda da je sam element večji in manjši od predhodnih elementov, in da je samo del predhodnih elementov.

- **RAZREDNA INKLUZIJA / RAZREDNO ŠTETJE**
 - Naravno štetje. Iz česa so krogci, kakšne barve so, katerih je več (modrih ali rdečih), katerih je več (modrih ali kartonastih); če reče, da modrih, še ni sposoben razmišljati v primerjavi.
 - Otrok ni sposoben razmišljati hkrati o delu in o celoti (če še nima razvite razredne inkluzije).
- **STOPNJA KONKRETNO LOGIČNEGA MIŠLJENJA:** če ima pred seboj logičen odgovor (slike, če ima pred sabo tisto, da prime, če vzamemo lutke gre za seriacijo), ga bo znal rešiti, drugače ne – gre samo za zaznavo. Če bi ubili vse ptičke, bi ostalo še kaj živali? Otrok mora razmišljati o delu kot celoti.
- **STOPNJA FORMALNO LOGIČNEGA MIŠLJENJA:** (od 11-15 leta) Otrok že rešuje logične probleme. Ta stopnja naj bi veljala tudi v odraslem obdobju, čeprav se dane pojavljajo že nove stopnje. Sposoben je razmišljati o načinu kako rešiti problem (postavlja hipotezo), ko pride do rešitve jo je sposoben tudi posplošit (napišeš formulo,...) psihologov ne zanima pravilna rešitev, temveč kako si do rešitve prišel. Hitrost nihanja je odvisna od lege s katere spustimo utež na vrvici. Pomagaš si s shemo, preglednico.

MENTALNE OPERACIJE, KI SE RAZVIJEJO PRI IGRAH :

- **Na stožec natikamo obročke**, tukaj se razvije *tranzitivna operacija*.
- **Človek ne jezi se** – konzervacija števila: ko vrže kocko mora vedet koliko polj gre naprej.
- **Kocke:**
 - *Seriacija*: otrok nekaj gradi (stolp, hiše, drevo...) od večje gradi krajšo, pa še krajšo, dokler ne pride do smreke.
 - *Razredna inkluzija*: lego kocke (velike gredo skupaj, male skupaj). Če želi sestaviti eno dolgo kocko, mora skupaj povezati več malih kock.
 - *Fizične izkušnje*: dobiva izkušnje o barvi, temperaturi, obliki, velikosti,...
 - *Konzervacija števila*: v vsako vrsto da enako število kock, čeprav so različno široke. Rdeče kocke so avtomobilčki, modre pa garaža; in tako jih kombinira.
 - *Tranzitivnost*: jih razporedi po velikosti
 - *Klasifikacija*: razvrsti kocke o barvi, dolžini,...
- Igra kjer se otrok zakrije z rokami in reče »**Ni me!**« - *egocentričnost* (njegova misel je egocentrična)
- **Domine**: če so le iz pik, gre za zaznavo (poznamo tudi domine iz sličic). *Konzervacija števila*: pet domin zлага v različne like; če bi bile na enih dominah pike, na drugih pa slike, bi otrok lahko primerjal pet pik in pet metuljev npr.
- **Igranje s punčkami / lutkami**: dobro za razvoj mišljenja.
 - Ene lutke predstavljajo otroke, druge starše – *hierarhična klasifikacija* tudi *razredna inkluzija*.
 - *Konzervacija otrokove identitete*: Otrok se zaveda, da zdaj ko igra mamó, učitelja, je on vedno še vedno Miha – otrok ne pozabi svojega imena (*konzervacija – ohranitev*)
 - *Reverzibilnost*: otrok mora prehajati v prvotno stanje, vrne se v drug položaj (govori namesto učitelja, nato pa namesto učenca... preskakuje iz ene vloge v drugo... vendar se je kljub temu sposoben vrniti v prvotno vlogo). Zdravnik in pacient – reče kot zdravnik da injekcija ne boli, vendar se postavi tudi v drugo vlogo, in reče drugemu otroku naj se le vsaj malo zajoka – kot otrok ko ga pičijo.
 - *Recipročnost* – sposoben se je postaviti v vlogo nekoga drugega.
- **Šah**: *Reverzibilnost*: razmišljat moraš katere poteze bo naredil nasprotnik (*formalno logično razmišljanje*)
- **Didaktične igre**:
 - V peskovniku s posodicami, in naj jih zložijo po vrsti, po velikosti, po višini,...
 - Naj ležijo, in tako vidijo da niso enako velike, so različne
 - S peskom napolnijo posodo in naj naredijo kupček, tako vidijo velikost
 - Tukaj se razvija *konzervacija ločevanja snovi*

SPOZNAVANJE NOVEJŠIH RAZISKAV

Darja Piciga (psihologinja) je naredila raziskave. V knjigi je predstavila klinično metodo, da bi otroke tudi spodbujala v njihovem mišljenju. Če otrokom posredujemo pravilne odgovore to ni dobro, saj ne razume, ve le pravi odgovor.

Odrasel ima košarico z modelčki hiš, otrok pa ima košarico z modelčki dreves. Modelčke dajeta na mizo. Naenkrat starš vpraša, če je na mizi enako število hiš in dreves. Otrok pred operacionalno fazo reče, da ne, saj hiše zavzemajo večjo kapaciteto kot drevesa (nima razvite konzervacije števila). Potem ga vpraša kako sta zlagala stvari na mizo, če se spomni. Otrok začne razmišljati, kar povzroči;

Konzervacija tekočine: odrasel in otrok prelivata tekočino iz ene posode v drugi, vmes med eno in drugo posodo pa je neke vrste zid, da se ne vidi k drugi posodi. Ko otrok zlije vodo v drug kozarec na drugi strani zidu, ga vprašamo ali je enako vodo v onem kozarcu? Odgovor je logičen JA. Ko pa na drug konec damo posodo ki je višja in ožja ali manjša in širša, otroka s tem zmedemo. Otroku se zazdi, da je v enem kozarcu več vode (kozarca sta zdaj različna), ker nima razvite konzervacije tekočin. Ko ga vprašamo ali ima res prav, doživi *kognitivni konflikt*.

Kognitivni spoznavni konflikt: doživi otrok, ko ga vprašamo zakaj ne. Takrat se zave, da se je verjetno zmotil. Kognitivni konflikt je dobra osnova, da se zgodi akomodacija. To neravnotežje pripelje do *mentalne*

Postavit mu moramo tako vprašanje, da otrok sam ugotovi, da mora razmišljat drugače.

Ali otrokom koristi skupinsko delo?

Najprej otroke individualno preizkusimo (izvaja se PREDTEST). Tu otroke preizkusimo z nalogami Piagetovega tipa. Ugotovimo kateri so tisti otroci, ki nalogo rešujejo na predoperacionalnem in tiste na operacionalnem razvoju, ter jih razdelimo na dve skupini.

PREDVZROČNA POJMOVANJA

Piaget je otrokom postavljaj vprašanja, ki jih niso poznali (kaj je z dnevom ponoči, ali veter zebe ko piha, kako nastane dež – ni več dobro vprašanje, ker se tu otroci že zelo hitro učijo o tem v vrtcu...) Otroci iste starosti imajo podobno razmišljanje. Klasificiral je odgovore.

I. (do 5., 6. leta)

- **MOTIVACIJA:** vsaka stvar ima nek motiv
 - »Voda v reki teče zato, da bi prišla v jezera.«

- **!!! FINALIZEM:** podobno kot motivacija. Vsaka stvar ima nek namen, ki je povezan s človekom.
 - »Sanje so zato, da razveselijo otroke.«
 - »Sonce je zato, da nam je toplo.«
 - »Mame so zato, da nas imajo rade.«
 - »Sonce sije, zato, da nam je toplo.«
 - »Darila so zato, da razveselijo otroke.«
 -

- **!!! FENOMENALIZEM:** otrok povezuje stvari, ki so si podobne, išče zveze vendar jih še ne najde.
 - »Kamen je lahek, ker je siv«
 - »Če je črna je muc, če je bela je muca.«
 - »Rdeči avti so hitri.«
 - »Ptič leti, ker piha veter.«
 - »Trava je zelena, ker raste.«

- **PARTICIPACIJA:** otrok povezuje stvari, ki so si podobne, ampak nimajo zveze.
 - »Noč je združitev mnogih senc.«

- **!!! MAGIJSKA VEROVANJA:** moč imam, da vplivam na jutrišnje vreme.
 - »Ko hodimo, premikamo luno.«
 - »Če boš danes hitro zaspal, bo jutri lepo vreme in bomo lahko šli na izlet.«
 - »Ko tečemo, se Zemlja vrti.«

- **MORALNA KAVZALNOST:** oblaki se gibljejo, da naredijo noč.
 - »Oblaki so ljudem dolžni napredovati, da naredijo noč, da lahko gredo spat.«
 - Naravni pojavi imajo neko dolžnost do človeka.

II (od 6 do 9 let)

- **!!! ARTIFICIALIZEM:** prepričan je, da je človek vse naredil.
 - »Ljudje so ustvarili reke, da bi se z ladjami lahko vozili iz enega kraja v drugega.«
 - »Ljudje so ustvarili drevesa, da lahko kurijo.«
 - »Ljudje so ustvarili gore, da lahko smučajo.«
 - »Človek je naredil dež, da lahko rastejo rože.«
 - »Ljudje so ustvarili morje, da lahko gredo na počitnice.«

- **!!! ANIMIZEM:** otrok naravnim pojavom pripisuje nekaj živega. Precej ga je v pravljicah (to je poosebljanje)
 - »Mesec raste tako kot jaz.«
 - »Če se jaz poškodujem, tudi medvedka boli.«
 - »Noč je temna, zato ker se skriva sonce.«

- **DIVAMIZEM:** naravni pojavi imajo neko notranjo energijo.
 - »Oblaki imajo energijo, da se lahko premikajo sai.«

III (9,5 let dalje)

- **!!! MEHANIČNE RAZLAGE:** povezuje stvari. Najde zveze, ki pa še niso vzrok.
 - »Vesla ženejo čoln.«
 - »Oblaki se gibljejo, ker piha veter.«
 - »Šel bom na hrib, da se bom lahko dotaknil zvezd.«
 - »Vetrnica se vrti, ker piha veter.«

- **PROSTORNINSKA RAZLAGA**
 - »Čoln izpodriva vodo.«

- **ZGOŠČEVANJE, RAZREDČEVANJE**
 - »Kamen je nastal, ko se je voda zgostila.«

ZAČETNI REALIZEM vodi k:

- Relativnosti** - otrok povezuje pojave med seboj
- Recipročnosti** – nasprotje od egocentričnosti. Otrok ne gleda le iz svojega zornega kota, zna se tudi oddaljiti. (upošteva različne vidike nekega pojava – nasprotje egocentrizmu)
- Objektivnosti** – loči med živim in neživim. (počasi razlikuje subjektivne in objektivne pojave, jih več ne meša – če ga vprašamo kaj je misel ali sanje.)

Otroci v eksperimentalni skupini (**konzervacija tekočine**) dobijo različne kozarce in naj si vsi razdelijo pijačo prav, in nato se pričnejo pripraviti, saj so eni gledali na višino kozarca, drugi pa na širino kozarca. Prišlo je do **kognitivnega konflikta** → tako se najdejo / znajdejo z drugačnimi razmišljanjem (torej z nekim spoznanjem), srečajo se z drugačnim načinom mišljenja.

Tisi, ki so se že srečali s konkretno logično operacijo, ti nato napredujejo v še višje stopnje.

V eksperimentu (prerisovanje likov) → če so spretni in jih razdelijo v eksperimentalno in kontrolno skupino (v paru sta bila boljši in slabši) – slabši je prerisoval like, boljši pa jih je izrezal in lepil na karton – pride do emocionalnega čustvenega konflikta. Otroci niso napredovali, v naslednjih krogih so bili slabši, tisti, ki so bili prej boljši.

Zaposliti jih moramo s takšnimi stvarmi, ki povzročajo kognitivne konflikte in ne čustvene konflikte.

Domača naloga:

Iz knjige Razvojna psihologija prebrati in na kratko predelati strani:

- 189 – 191 – zaznavanje predmetov
- 195 – 205 – novejša pojmovanja (od starosti predmeta)

ČLANKI: MIKROGENETSKI EKSPERIMENT (ME)

Bajc K. Katja in Marjanovič Umek, 2005 : Skupno branje umirjeno s pomočjo otroških knjig in otrokov govorni razvoj v zgodnjem otroštvu. Psihološka obzorja, letnik 14; 51 – 71, številka 2

MORALNI RAZVOJ

- Psihologijo zanimajo zakonitosti moralnega razvoja.
- S tem se ukvarja etika, prava tudi kaznuje napačno obnašanje.
- Normalne norme se razlikujejo od družbe do družbe.

Skupne norme:

- **Norma povezana z ogrožanjem in škodovanju sebe in drugih:** ne smemo se igrati z vžigalicami, ne smemo piti umazane vode, ne skači v globoko vodo,.....
- **Skrbeti moraš za svoje zdravje, in ne ogrožati drugih:** glede higiene, gibanja...
- **Ne kradi drugim, le izposodi si in ne vzemi stvari ; lastnina:** kaj pomeni ukrasti in kaj sposoditi si
- **Agresivno obnašanje** – ni zaželeno
- **Seksualna kontrola, spolno obnašanje** – posilstvo je obsojeno
- **Vzdrževanje samega sebe in tistih ki se ne morejo vzdrževati** (odrasli zaslužijo in preživljajo sebe in otroke, solidarnost do starejših). Vsak naj bi poskrbel zase s svojim delom, dokler lahko
- **Govorjenje resnice** – ne lagati, prav je da obljube izpolnimo
- **Spoštovanje oblasti / avtoritete** – otrok spoštuje starše, učitelje, oblast,...
- **Altruizem** - sočustvovanje z drugimi ljudmi in nudenje pomoči le tem, ki jo potrebujejo. Da pomagamo starejšim in bolnim.

Tri skupine psiholoških šol:

- Teorija socialnega učenja
- Kognitivna teorija
- Psihoanalitična teorija

✧ TEORIJA SOCIALNEGA UČENJA

Te teorije razlagajo moralni razvoj, pojasnjujejo mehanizme teh teorij .

- **Pogojevanje** (instrumentalno pogojevanje → nagrade in kazni). To je preučeval Skinner. (Skinner): če je miš stopila na vzvod je dobila hrano. Želimo si čim več nagrad (pohvala, denar, lepa ocena, hrana).Kazni ne maramo (graja, ne dobiš žepnine, ignoriranje, osamitev). To vedenje izzove posledico, želimo si nagrad, izogniti si želimo kazni (opustimo vedenja, ki so nas pripeljala do kazni). Otrok ponovi neko vedenje, da dobi kaznen, ampak je to lahko zanj tudi nagrada, ker se mu npr. ta trenutek eden izmed staršev posveti, ki drugače nima časa zanj.
- **Razvojna identifikacija** – oseba se identificira z drugo osebo, ki mu je blizu – navezanost, le stiskanje, osebe ki so mu čustvene bliže. (*gre za neko vrsto naklonjenosti, ki vodi k identifikaciji*) otrok se identificira s katerokoli osebo, ki mu je čustveno blizu (*sestra, brat, dedek, babica...*)
- **Mehanizem posnemanja** (preučeval je Bandura). Bandura je imel lutko Boga. Posnel je različne filme in jih pokazal otrokom. Otroci so začeli to obnašanje videno na filmu posnemati – videli so kako je odrasel tepel lutko, potem pa so še oni topli lutke

✧ PSIHOANALITIČNA TEORIJA

Freud je postavil teze. Pojasnjuje razvoj z delovanjem nagonov:

1. nagon življenja = reprodukcija =EROS
2. nagon smrti = TANATOS (uničenje)

Nagoni dajejo energijo:

1. dajejo spolno energijo – LIBIDO
2. daje uničevalno energijo – AGRESIVNOST

Ne moremo reči, da je libido pozitiven/negativen... Freud je v fazah psihoseksualnega razvoja proučeval razvoj spolnosti. Odvisne so od libida, ki se v različnih življenjskih obdobjih vlagajo v različne dele telesa.

FALIČNA FAZA (je 3 faza):

- od 3. do 5. leta: poteka **OJDIPOV KOMPLEKS**. Gre za to, da se deček zelo naveže na mamo (oče je njegov tekmeč), ta situacija je lahko neprijetna (očeta sovraži, se ga boji), deček to situacijo razreši tako, da se nezavedno identificira z očetom – prevzame njegov način govora, obnašanje, mišljenje... Pri deklakah se stvari dogajajo v obratni smeri.
- **ELEKTRIN KOMPLEKS** (manjši), pride do identifikacije z mamo. Pri normalnem razvoju tudi gre za identifikacijo z starši.

✧ **KOGNITIVNA TEORIJA**

- Piaget
- Köhlerberg

Oba sta bila prepričana, da na moralno obnašanje vpliva MORALNO PRESOJANJE – vpliva na moralni/spoznavni razvoj (spoznavni razvoj vpliva na moralnega – če misliš, da ni prav, da učenca pretepaš, je verjetno presojanje, da jih res ne bomo topli).

Köhlberg:

1. **PREKONVENCIONALNI** (predgovorni) NIVO: za predšolskega otroka:
 - **Orientacija kazni in uboganja**: mlajši prešolci – uboga, ker se boji kazni in hoče nagrado.
 - **Instrumentalno relativistična orientacija**: starejši prešolci – pomembna je avtoriteta. Daj – dam odnos. Če mi nekdo nekaj naredi, mu lahko to nazaj; gleda na korist.
2. **KONVENCIONALNI** (dogovorni) NIVO: ob vstopu v šolo, upoštevajo dogovore.
 - **Medsebojna usklajenost**: stopnja dobrega dečka/deklice; skuša uresničiti pričakovanja bližnjih oseb.
 - **Orientacij k zakonu in redu**: visoko se vrednotijo zakoni; odrasli že zaključijo svoj razvoj.
3. **POSTKONVENCIONALNI** (postdogovorni) NIVO:
 - **Orientacija k socialnemu dogovoru**: posameznik se zaveda, da vsa pravila le niso ustrezna in da se pravila spreminjajo, poskuša vplivati na spremembe.
 - **Orientacija k univerzalnemu etičnemu principu**: posameznik oblikuje neke norme in jim sledi (ne glede na kazen, korist...). Te norme so lahko različne.

Piaget govori o dveh stopnjah moralnega presojanja:

1. **HETERONOMNA STOPNJA**: pred vstopom v šolo. Otroci visoko vrednosti avtoritete (osebe, ki imajo moč, pravico do nagrajevanja in kaznovanja). Ne sprašujejo se o namenu dejanja in upoštevanju. Otroci ponesreči razbije 12 kozarcev, 1 je razbil namenoma). Otroci razumejo pravila – nanje imajo tog pogled.
2. **AVTONOMNA STOPNJA**: z vstopom v šolo. Avtonomna stopnja se razvija do 9 leta starosti, upošteva pa se otrokov namen dejanja. Ne smemo se lagati. Pomembni so vrstniki, ker so odnosi med njimi bolj enakovredni. Avtoritete jim niso več tako pomembne, vedo, da se pravila včasih spremenijo, upošteva se tudi namen dejanja.

NASVETI MAJE ZUPANČIČ: MORALNI RAZVOJ

- Kakšno stopnjo ubogljivosti želimo pri otroku
- Povedati mu moramo pravila ubogljivosti (otrok mora ubogati starše, učitelje; lahko pa pride v situacijo, da prične ubogati vrstnike)
- Psihologi želijo, da bi otrok razmišljal zakaj se tako obnaša
- Otroku moramo jasno povedati in razložiti pravila (ne stikaj po tujem stanovanju – razloži zakaj, doma pač lahko gledamo predale, drugod tega ne smemo delati, ker ni prav da posegamo v intimnost drugega)
- Če mu ne povemo zakaj, po pa to počel drugje in ne doma (npr. drsenje po ograji)
- Otroka moramo spodbujati, da razmišlja o motivih drugih ljudi (mora ugotoviti da vsi ljudje nimajo enakih želja, vsak ima intimen svet)
- Vzgojitelji (starši, učitelji) naj ne bi postavljali prevelikega števila pravil, če ne se otrok izgubi in pride do nedoslednosti. Vzgojitelj mora vztrajati pri nekem pravilu (v šoli se ne teka, ker je premalo prostora) – vedno se je potrebno nekega pravila držati, ne le ko je vzgojitelj slabe volje. Ne sme priti do tega, da bi bila doma in v šoli različna pravila – to ni dobro, ker bi se otrok nato zavedal da to pravilo ni pomembno (doma lahko gre iz hiše ko si to želi, v šoli tega ne sme).
- Otrok mora vedeti, da lahko neka pravila krši (situacije so, ko lahko odstopamo od pravila: npr. agresivno vedenje je nezaželeno; npr. zaželeno pa je v samoobrambi, če te povabi v avto neznanec, moraš reči znati NE; vedeti mora, da se jih ni treba vedno držati. V samoobrambi je lahko otrok agresiven, in takrat ni potrebno da ima otrok občutek krivde. Občutek krivde, je normalen občutek, ki spremlja kršenje pravil.

Piaget govori o :

- **RECIPROČNA KAZEN:** izhaja iz prekrška – popravi svojo napako
- **NERECIPROČNA KAZEN:** ne izhaja iz prekrška – na naderemo

- Otrok naj bi poznal svoje posledice vedenja (otrok natepe mamo – mora mu povedati, da tudi njo boli)
- Občutka krivde se lahko otrese tako, da popravi svojo napako (pobriše mleko, ki ga je razlil)
- Pri vrstnikih pohvalimo le določeno lastnost (da bi otroku govorili le lepo – to ni za otroka spodbudno... bolj spodbudno je za otroka, če drugega pohvalimo)
- Kot vzgojitelji razmišljamo o motivih otrok – otroci posnemajo odrasle, odrasli se morajo obnašati na višji stopnji razvoja, da jih bodo otroci posnemali.
- Kako bi otroke kaznovali?!

GOVORNI RAZVOJ

GOVOR IN JEZIK:

- Govor je **individualen**, jezik je socializiran sistem simbolov
- Jezik je socializiran sistem simbolov. Ko govorimo o govoru, razmišljamo o posameznikih. Z govorom sporočamo in sprejemamo informacije, z njimi čustveno reagiramo. Pomaga nam pri vzdrževanju, ohranjanju socialnih stikov...

Teorija »ČONSKEGA«

- Posnemanje ni bistveno pri razvoju govora
- Globinske strukture vplivajo na govor, so prirojene, ne glede na jezik
- Dovolj je, če neki govor slišimo (globinske strukture se aktivirajo in razvoj govora se prične)

Človekov primarni jezik je, **ni osnovnega jezika** (potrebno ga je slišati).

Teorija Millerja in Dovarda:

- Razvoj govora s pomočjo pogojevanja
- Otrok v igri razvija glasove, okolica se razvija pozitivno (otrok reče mama, in ga objamemo in ga nagradimo, in tako ponavlja glasove).
- Miller in Dolart sta menila, da je pri razvoju govora zelo pomembno pogojevanje. Otrok se oglašja in zato ga okolica nagradi.

FAZE RAZVOJA GOVORA:

- Predhodne oblike govora
- Prave oblike govora

1. PRECINGVISTIČNO OBDOBJE

Krik ob rojstvu (sporoči da so govorni organi razviti, da lahko proizvajajo glasove).

- Vokalizacija se deli v **jok** in **gruljenje**.

Jok

- Zgodaj
- Joče, ko potrebe niso zadovoljene
- Ni naučen
- Poznamo več vrst joka: jok ko ga boli je drugačen, kot pa ko mu je dolgčas. Jok ko mu je vroče, mrzlo, lačen.
- Uporablja samoglasnike

Gruljenje

- Od 6 do 8 tedna starosti se pojavi gruljenje

- Gruljenje je napredek na področju govora. Otrok uporablja samoglasnike in soglasnike. Z otrokom je potrebno veliko komunicirati, in tako se odzove z gruljenjem, ko so njegove potrebe zadovoljene.
- Nekaj časa se oglašja odrasel in nato otrok. Odrasel nekaj časa govori in nato da otroku čas, da se odzove.
- **Vokalizacija** ni naučena; število glasov se večja. Starši bi radi zapisovali glasove, ki jih izgovori otrok. Otrok uporablja tudi glasove, ki jih odrasli ne uporabljajo.
- Je univerzalni jezik, ki ga uporabljajo tudi gluhonemi otroci (ne slišijo glasovnih odzivov in zmanjšajo globalizacijo – gruljenje)
- V tem obdobju pride do glasovnega širjenja – otrok Q vedno več glasov. Je posledica znanja in delno otrokovih izkušenj.
- Od 5 do 6 meseca **čebljanje ali brbljanje** otrok poveže soglasnik in samoglasnik – zloge povezuje med seboj. Obraten proces širjenja, prične se glasovno krčenje (opušča besede)

2. LINGVISTIČNO OBDOBJE / govorna faza

- Povezovanj glasov se poveže v komunikacijo (prve besede)
- Težko je reči, katera je prva beseda
- Če reče mama, ne pomeni, da on to razume, da ve za pomen besede. Prva beseda je tista, katere pozna pomen.
- Zastoj – najprej veliko čebnja, nato pa nekaj časa utihne, nato pa pride prva beseda. V tem času, ko otrok utihne, se starši prestrašijo, da je z otrokom kaj narobe.

- Otrok in odrasel neki besedi dajeta isti pomen, nekatere besede pa skupaj razumeta le delno.
- Otrok odkriva slovnični pomen besed
- Ne gre zgolj za posneman
- **Situacijski govor** – proti koncu predšolskega obdobja, je tega vedno manj
- **Kontekstni govor** - _____

- Sprva otrok uporablja **situacijski govor**; pozna otrokov govor, le če vemo za situacijo
- **Kontekstni govor**, prepoznamo pomen govora iz konteksta besed. Kontekstni govor uporablja ob obnavljanju zgodb.

- Pri 1,5 letu se pojavijo povedi
- Pri 18 mesecih se pojavijo večbesedne povedi
- Pri 30 mesecih se večajo besede v povedi

ODNOS MED GOVOROM IN MIŠLJENJEM

Tukaj imajo trije avtorji, vsak svojo teorijo:

- Teorija Piageta
- Teorija Vigotskega
- Teorija Brunerja

- **Piege in Vigotski** govorita o egocentričnem govoru (služi otroku samemu)
- Piege je rekel, da egocentrični govor spremlja egocentrična misel.
- Po Piegeju po predšolskem obdobju se znižuje ta egocentrični govor.
- Tudi odrasli uporabljamo včasih ta govor, ko je potrebno rešiti miselni rešitev (šepetanje).

TEORIJA PIAGETA:

Omenja egocentrični govor (govor, ki ni nikomur namenjen). Otrok z njim nikomur ne sporoča in ne pričakuje, da bi se nanj odzvali. Pojavlja se med igro. (govori, ko se igra, vendar nikomur ne sporoča, je tišji.)

- Tudi pri odraslih se pojavlja (na izpitih – pri zahtevnejših vprašanjih, pomanjkanju koncentracije; morda se tega govora sploh ne zavedajo).
- Če pripravljáš referat in doma nastopaš (naglas) **TO NI EGOCENTRIČNI GOVOR!!!**, ker se ga zavedaš, da »nekomu« govoriš.
- V predšolskem obdobju je zelo pogost, v 3. letu ga je za 56%, pri 7. letu pa le še 30%.
- Je odraz egocentričnih misli in že v predšolskem obdobju začne izginjati. V šolskem obdobju izgine in se pretvori v socializiran govor.
- Govor oblikujemo aktivno. Sami odkrivamo pravila govora, ne gre zgolj za posnemanje asociativno učenje govora.

- Piege meni, da je govor le ena izmed oblik predstavljanja:
 - o Pri govoru gre za **znake**, so dogovorjeni (premica je znak; oblike črk ne spominjajo na premico)
 - o **Simboli** že spominjajo na predmete, osebe, pojave, ki jih označujejo.
 - o **Indeksi**; le del predmeta spominja na celoten predmet pojavov. To je del predmeta, ki ponazarja celoten predmet/osebo. Vidi račko z glavo v vodi in ve, da je račka, čeprav vidi le njen repek.

- Mišljenje določa govor in ne obratno.

- Če otrok napreduje na spoznavnem razvoju, bo tudi na govornem
- Piage opozarja, da ni prav, da jih naučimo pravih odgovorov, saj mu potem ne spodbujamo mišljenja
- Z otrokom se je potrebno veliko pogovarjati, mu govoriti,...

Piaget govori o spontanah in nespontanah pojmih.

- **SPONTANI POJMI**: pomen besede. Razvoj na konkretnih izkušnjah – ne pozna prave definicije mame. Sliši, da drugi otroci kličejo določeno osebo s katero se srečujejo, mama.
- **NESPONTANI POJMI**: razvoj v obratni smeri. Otrok osvoji definicijo in potem tudi pojem – v šoli: fotosinteza, kapitalizem...
- Meni, da je mišljenje vedno pred govorom. Mišljenje vpliva na govor, tudi pojavi se prej. Pojavi se že v senzomotorični fazi razvoja. Senzomotorična faza je pred ostalimi fazami. Tudi v višjih fazah je pred govorom (gluhonemi tudi mislijo, čeprav ne govorijo) – zato se je treba z otrokom veliko pogovarjat, da vidimo njegovo mišljenje.
- Pri otroku, ki nima razvite konzervacije tekočine, ne razume pojmov več, manj, ozko, široko.
- Piaget ima le **EGOCENTRIČNI** in **SOCIALNI GOVOR**.

TEORIJA VIGOTSKEGA:

Ukvarjal se je s podobnimi problemi kot Piaget. Oba govorita o egocentričnem govoru. Razume egocentrični govor isto kot Piaget

- Razlikujeta pa se po tem, kaj se s tem egocentričnem govoru zgodi. Vigotski je mnenja, da prvi govor ki se pojavi, ni egocentrični govor, zanj je prvi govor **komunikacijski / zunanji govor**, ki pa je lahko besedni ali nebesedni. Pojavi se že v prvem letu življenja. Sem spada tudi nasmeh.
- Potem se pojavi **egocentrični govor**, ki pa se ne socializira in ne izgine, se pa ponotranji (notranji govor, ki je povezan z mislijo, ki je povezana s čustvi, stališči, vrednotami...)
- Notranji govor je sestavljen iz posameznih besed (v sebi si zamisliš: Ali bomo tudi danes prej končali?). je še krajši od egocentričnega govora, ker posname misel s katero je notranji govor povezan.
- Misel je celota, ki ni razdeljena na dele, gre za razumevanje; težko je misel izražati z besedami.
- Misel in govor ni isto
- Misel, pa se od obeh govorov razlikuje, da nima delov. Je celota. Je neslišna in je povezana z vsemi stvarmi.
- Vigotski meni, da se govor in misel razlikujeta do 2. leta starosti, potem pa se ta dva pričetna povezovati ; mišljenje vpliva na govor
 - **Predgovorno mišljenje**: pred 2 letom – potegne prst in s tem si približa stekleničko z mlekom, ki je na mizi.
 - **Predintelektualni govor**: govor, ki ne vključuje mišljenja – ne razume pomena.
- Govori o **notranji in zunanji strani govora**.
 - **Notranja stran govora**: razvoj dojemanja pomena (zakaj je stol, vrata)
 - **Zunanja stran govora**: glasovi se povezujejo v zloge, besede, povedi,..
- Pomen besed v vseh jezikih ni enak.
- Govori tudi o smislu govora. Določene besede imajo tudi svoj smisel, ki ni povezan s pravim pomenom besede. Včasih se obe strani ne ujemata. (bor (moškost; bor ni v vseh jezikih moškega spola, zato morajo najti drugo drevo moškega spola) in plama (ženskost)).
- Vigotski ima razvoj govora, medtem, ko ima Piaget le egocentrični in socialni govor.

Vigotski govori o POMENU in SMISLU BESED:

Dve vrsti pojmov. Konkretni in znanstveni pojmi.

- **Konkretni pojmi**: na osnovi konkretnih izkušenj. Od konkretnega k abstraktnemu! Vemo kaj pomeni MAMA, ne da bi slišali definicijo.
- **Znanstveni pojmi**: na osnovi osvojitve neke definicije, vendar pojem še ni dokončno razvit

Vigotsky govori o 3 stopnjah razvoja:

- **STOPNJA SINKRETIZMA:** razvijejo se sinkreti (upoštevamo bistvene značilnosti in zanemarimo vse ostale). V tem obdobju (sinkretizma) povezuje otrok stvari drugače, in sicer s subjektivnega stališča – to hitro razpade.
Pojem razvijanja na nekih konkretnih izkušnjah, ta spadata TV in puding skupaj: je puding, ko gleda TV – subjektivne izkušnje. Ta pojem propade, sinkreti niso trajni
- **STOPNJA KOMPLEKSOV:** objektivne zveze – v isto skupino da vse ljudi, ki se isto pišejo – priimek mu je kriterij za razvrščanje ljudi. Dva Novaka sta si lahko čista tujca. Otrok velikokrat menja kriterije razvrščanja: k žogi da balon – oboje je okroglo; poleg da še traktor – po barvi; k traktorju da še avtomobilček – z obema se lahko vozi.
Otrok ne povezuje stvari na osnovi subjektivnih izkušenj, ampak so bistvene objektivne zveze (pomeni, da zveza dejansko obstaja, ampak ni bistvena). Otrok v tem obdobju tvori zbirke: pri uvrščanju pojavov, predmetov in stvari v zbirke (npr. k rdeči žogi bom dal zelen balon, ker sta oba okrogla).
- **STOPNJA PRAVIH POJMOV:** do tega pride z podfazami. (žlica, vilice in nož – pribor). Zanima nas le lastnost, ni na osnovi subjektivnih in objektivnih zvez, ki niso pomembne.
Vigotsky poudarja, da je skupna stvar med besedo in mišljenjem, pomen besede. Beseda, ki nima pomena, ni beseda. Pomen je nek način, pojem, do katerega pride tako, da izluščimo katere stvari so bistvene. Pri 2. letu se govor in mišljenje povežeta in se tako razvijeta naprej. če smo pred zelo težkim intelektualnim problemom ga zelo težko po tihem rešim.

TEORIJA BRUNERJA: razumevanje razvoja pojmov.

Bruner poudarja reprezentacijo / predstave, v teh fazah, bi se naj razvijali pojmi:

- **Dejavnostna ali enaktivna faza:** otrok upošteva funkcijo predmetov, na osnovi aktivnosti, dejavnosti – (kaj je žoga? Brcnem jo, igram se z njo...)
- **Slikovna ali ikonična faza:** otrok si prestavlja snovi v slikah (Kaj je svinčnik? Dolgo, modro z rdečo črto, pa ošiliti ga je treba. Prestavlja si svoj svinčnik – opiše ga)
- **Besedna ali simbolna faza:** otrok prepozna bistvene značilnosti elementov (svinčnik je pisalo, žoga je igrača). Ko jo otrok osvoji, lahko v spominu ohrani veliko večje število podatkov.

Definiraj pojem Sneguljčica po vseh treh fazah:

- Pomagajo ji palčki, poje jabolko.
- Ima črne lase, rumeno obleko, je velika, suha...
- Je pravljичno bitje.

RAZVOJ SPOMINA

Zapomnitev s prepoznavanjem: zavedanje, da smo se z nekim dražljajem že srečali v preteklosti (zgodnje preučevanje: habituacija, klasično in instrumentalno pogojevanje).

- **HABITUACIJA:** navajenost na dražljaj, ki je možno le ob prepoznavanju dražljaja.
- **SPOMNITI SE:** priklicati dražljaj ali dogodek, ko le-ta ni prisoten (najdenje danega predmeta, posnemanje)
- **MNEMOTEHNIČNE STRATEGIJE:** tehnike, ki jih uporabljajo ljudje, da bi si lažje zapomnili vsebine.
- **ELABORACIJA:** povezovanje s sliko, zgodbo... (krava na kolesu) določene vsebine povežemo z zgodbo (če imamo dve informaciji: krava in kolo, si zamislimo kravo na kolesu).
- **METASPOMIN:** znanje o spominu in spominskih procesih. Poznamo tudi metakognicijo, ki zajema samo znanje o spominu.
- **KONSTRUKTIVNI SPOMIN:** nove informacije se integrirajo s starimi.
- **EKSPERTNO ZNANJE:** znanje določenega področja.

ZNAČILNOSTI RAZVOJA SPOMINA:

- Spomin se začne razvijati že pred rojstvom (če mati v nosečnosti poje pesmico, si jo otrok zapomni)
- Z razvojem se daljša čas ter večja količina in kompleksnost ohranitve vsebine (starejši otrok si lahko zapomni več informacij)
- Učinkovitost osnovnih spominskih procesov se s starostjo večja:
 - Senzorično shranjevanje:** določene informacije sprejemamo.
 - Kratkoročni spomin:** je kratek (npr. otrok mora ponoviti številke v istem vrstnem redu, kot mu jih mi povemo)
 - Dolgoročni spomin:** časovno neomejen (nekatero informacije si lahko zapomnimo vse življenje)

DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA RAZVOJ SPOMINA

- 1.) **MNEMOTEHNIČNE STRATEGIJE** so zelo številne in vsem ne pomagajo iste. Vsak ima svojo (otroci do 5 ali 6. leta ne vedo, da lahko izboljšajo zapomnitev. Potrebujemo pomoč odraslih).
 - **Usmerjena pozornost:** iskanje bistvenega, težjega. Težjo stvar večkrat prebere, ponovi.
 - **Ponavljanje:** poizkus: Otroku so rekli, da mu bodo povedali 10 besed, ki jih bo nato ponovil. Nato so ugotavljali kaj med pavzo dveh besed otroci delajo. Otroci pred 6 ali 7 leti ne ponavljajo besede. 5-letniki samo poslušajo, 8-letniki pa ponavljajo zadnjo in še eno besedo, ponavadi predzadnjo, 10-letniki pa ponavljajo vse besede.
 - **Organizacija v kategorije:** (zahtevnejša); videl sem te in te stvari, ki jih uporabljamo na vrtu (grupiramo stvari). V tem primeru gre za hierarhično klasifikacijo: stopnja konkretno logičnega mišljenja.
 - **Elaboracija:** (najbolj zahtevna); povežemo besedo s sliko. Npr. vidimo kravo in koli, in si nato zamislimo kravo na kolesu. Mnemotehnične strategije se uporabljajo, pri starejši bolj pogosto, bolj kompleksno in bolj učinkovito. Npr. v šoli učiteljice pripisujejo otrokom mnemomotorične strategije, ko jim rečejo, sedaj pa vzemite rdečo barvico in napišite naslov.
- 2.) **METASPOMIN:** zavedanje lastnega spomina: eni si lažje zapomnijo obraze, drugi imena... da otrok ve kaj rabi, da se nauči eno snov, kakšen način zapomnitve rabi.
 - **Začetno precenjevanje:** mlajši so otroci, bolj nerealistično oceno imajo o spominu. Npr. učitelj mu reče da mu bo naštel 10 besed, in ga vpraša, kaj misli, koliko besed si bo ta zapomnil in jih pravilno ponovil. Otrok seveda reče vseh 10!

3.) **ZNANJE:**

- **Konstruktivni spomin:** o njem je govoril že Piaget (razumevanje pozitivnega in negativnega). Vsako novo spoznanje se integrira (poveže) s tistimi, ki jih že imamo. Novo informacijo povežemo z staro.
 - **Dejanska razporeditev**

- **Narisana razporeditev po enem tednu**

Predšolski otroci še nimajo razvite tranzitivnosti in to jim je onemogočilo, da bi si zapomnili črte.

- a.) **EKSPERTNO ZNANJE:** lahko pomaga pri zapomnitvi, na določeno področje se še posebej spoznamo.
- b.) **POZNAVANJE VRSTNEGA REDA DOGODKOV:** določene informacije so si boljše, če so videli kako stvari potekajo (poznajo vrstni red dogodkov: ko pridemo na kopališče se najprej slečemo, oblečemo kopalke, nato se nekaj časa kopamo...)

RAZVOJ RISBE

Otroška risba je ključ za odkrivanje otroka, s pomočjo risbe lahko izvemo kaj o njegovem razvoju, znanjih, zanimanjih, čustvih, konfliktih...

Analizirati otroško risbo je izjemno zahtevno delo. Risbe so po stopnjah univerzalne, vsebina risb pa ni univerzalna.

Otroci rišejo, kar poznajo

STOPNJE RAZVOJA RISBE

- ČEČKANJE – KINESTETIČNA RISBA:** se lahko pojavi tudi na kakšni drugi površini, ni nujno da je to list. Otrok spozna, da lahko s svojo aktivnostjo pušča neko sled (1-3 let). Bistvo je užitek ob gibih in zaznavi, da njegovi gobo puščajo sled. Otrok prične prej čečkati, če ima starejšega brata ali sestro, saj se zgleduje po njem/njej. Tako je odvisno od okolja, kdaj se čečkanje prične. Pri čečkanju je otroku vseeno, ali ima svinčnik ali barvico. Najboljše pa so prstne barve.
- SIMBOLIČNO RISANJE** (3-6 let): bistvo je, da otrok pokaže odnos do stvari – čutenje. Najbolj svobodno izražena risba. Nariše stvari, ki so mu najbolj pomembne. Najraje riše z barvicami.
 - Po naključju dosežena risba** (okoli 3. leta): otrok nekaj riše, kar tudi poimenuje, čeprav iz risbe ni razvidno kaj je narisano (prvi dan je rekel, da je narisal sonce, drugi dan, pa da je narisal avto).
 - Zavestno dosežena risba** (4-5 let): otrok najprej pove kaj bo narisal, ime risbe se ne spomni; prepoznavna risba. Risba nima podrobnosti. Nariše, kar mu je pomembno.
 - **Celote:** svet zaznava kot celoto
 - **Zgreši bistvene elemente:** riše človeka brez nog, rok...
 - **Zgreši pravo velikost:** npr. nariše družino z zelo velikim dojenčkom (ker je pač trenutno v zelo pomemben dojenček)
 - **Zgreši časovno – prostorsko povezanost:** na isti risbi nariše zimo in poletje
 - **Prostor: raztresena risba:** riše elemente raztresene po papirju. Ni reda, OSNOVNE LINIJE (vse stvari nariše na spodnji rob lista, nariše osnovno linijo npr. travo)
 - **Nerealistične barve:** roza trava, roza žival... izbira po svojem trenutnem interesu, kako so mu všeč.
- PREHOD K REALISTIČNEMU RISANJU** (6-9 let) otrok poskuša narisati vse tisto kar mu je znano, lahko se še vedno zmoti v velikosti.
 - **Vedenje o svetu**
 - **Prostor:** še vedno se pojavlja osnovna linija
 - o **Trije plani:** spodaj cvetje, hiše, na sredini ptiči, na vrhu sonce...
 - o **Ptičje – žabja perspektiva: ptičja:** stvari, ki so zgoraj nariše večje – pretirano veliki ptiči; **žabje:** stvari, ki so spodaj nariše velike: pretirano velike mravlje, velika roža,...
 - o **Vrtljive slike:** hiše ob cesti nariše, kot da bi list res obrnil in narisal hišo
 - o **Rentgensko slikanje:** nariše nosečo žensko in v njej otroka, jezdecu nariše obe nogi čeprav se mu ena ne vidi
 - **Dinamika:** zavede se, da stvari niso statične: nariše, da se iz dimnika kadi dim. Stripi – riše nek dogodek, na več risbah, ki si časovno sledijo (pravljica Kako ježek najde in nese hruško).
- REALISTIČNO RISANJE** (od 10 let dalje): poskuša se približati realnosti
 - Risanje podrobnosti: jasno loči žensko in moško frizuro
 - Tretja dimenzija: predstavlja prostor, riše globino: predmeti, ki so bolj oddaljeni so manjši, ni več rentgenskega slikanja; barve so realistično prikazane (meša barve, išče odtenke), prekrivanja.

Razvoj risbe se pri realističnem risanju zaključí, čeprav ni tako.

Ti preizkusi so standardizirani. Risba je pomembna tudi z vidika terapije. (Terapevt naveže stike z otrokom s pomočjo risbe.) Otroški risbi ne moremo nikoli dati dokončno sodbo o otroku, ampak je to samo podatek s katerim se odločamo še o drugih instrumentih. To vedno vodi samo k nadaljnjemu preučevanju otroka.

Pomen risbe v šoli: služi k sprostitvi otrok, ne pa ocenjevanju.

Otroka moraš spodbujati k opazovanju za risbo. Niso primerne knjižice kot so pobarvanke, tiste, ki jih naučijo kako kaj narišeš, ker ne spodbujajo otrokove ustvarjalnosti.

Kako otrok barva risbo je odvisno od: motivacije, motorike; tisti z možganskimi okvarami barvajo težje, enako je s hiperaktivnimi otroki.

Pri barvanju se kažejo tudi osebnosti: manj konformistično otroci barvajo bolj natančno. Zato ne bi smeli otrok siliti k temu, kako bo barval, tudi če barva nekaj z drugo barvo (npr. mačko z modro, ga ne popraviš, ker imajo barve nek simbol). Zelo zaželeno je, da se ob risbi čim več pogovarjamo. Pomembni simboli: položaj rok na risbi, usta, barve...

Deklice v povprečju večkrat narišejo te simbole. Tudi nasplošno izražajo več varnosti.

Otroke je potrebno voditi pri zaznavi, že v predšolskem obdobju. Vodimo jih pri opazovanju, tako si pridobijo predstavo in lahko stvar lažje narišejo.

Obstajajo otroci, ki ne znajo risati in barvati znotraj črt. Eni so bolj zmožni drugi manj. Barvanje znotraj črt je odražanje osebnih lastnosti. Bolje da otroka ne silimo na barvanje znotraj črt – takrat je bolj konformističen.

Tisti ki niso konformistični lahko barvajo po svoje in se tako tudi lažje izražajo.

Na otroka pa negativno vpliva kritika ali sramotenje pred ostalimi otroci. Bolje je da se z otrokom pogovorimo. Risba je lahko tista, ki nam omogoča lažji stik z otrokom.

RAZVOJ NAVEZANOSTI

Faze navezanosti:

- 1.) **AVTIZEM:** od rojstva do 2. leta. Otrok se še ne zaveda sebe in okolice. Usmerjen je k zadovoljevanju lastnih potreb. Pri tej fazi navezanosti še ne moremo govoriti o navezanosti med materjo in otrokom, ali med osebo ki za otroka skrbi.
- 2.) **SIMBIOZA:** (sožitje - zlivanje v eno na spoznavnem, čustvenem in fiziološkem področju). Če matere ni jo lahko nadomesti kdo drug. Stalna oseba je otrokom eno. Če otrok zbolí se mati počuti slabo (tudi ona zbolí). Če želi mati ven, otrok noče spat. Ta simbioza je pomembna. Pojavi se vprašanje kaj bi bilo, če simbioze ne bi bilo. Preživijo le tisti organizmi, ki so prilagojeni. Simbioza se konča in razvije se navezanost – otrok se zaznava kot samostojno osebnost.
- 3.) **NAVEZANOST:** trajajoč intimen čustveni odnos. Lahko med otrokom in katero drugo osebo, ni nujno da je to mama.

Stopnje navezanosti po Horvatu in Magajni:

- a.) **NESPECIFIČNA:**
 - **3-6 meseca:** kontakt z materialnimi deli: prsi, oči, lasje, glas... (prepozna jo po delih, ne kot celoto)
 - **6-8 meseca:** prepozna mater kot celoto; razlikuje med materjo in drugimi ljudmi. Ne loči še sebe in matere. (strah pred lastni izničenjem)
- b.) **SPECIFIČNA:** (»8 mesečna bojazen«). Sebe loči od matere (pojavi se strah pred izgubo objekta). Otroci so izredno občutljivi na tujce. »8 mesečna bojazen« → otrok se negativno odzove na tujo osebo. Čeprav je tuja oseba do otroka prijazna, ta začne jokati. Vendar pa vsi otroci ne reagirajo tako (odvisno od otrokovega temperamenta).
- c.) **VEČKRATNA MULTIPLA NAVEZANOST:** otrok se je sposoben navezati tudi na druge osebe, s katerimi ima trajne stike. Pojavi se od 1 do 1,5 leta otrokove starosti.

RAZVOJ SEPARACIJE IN INDIVIDUALIZACIJE (MAHLER):

Separacija: fizično in psihično loči od matere; **individualizacija:** zave se samega sebe.

- 1.) **DIFERENCIACIJA** (6.-10. meseca): ločevanje ljudi, predmetov, predstav o sebi in o objektu.
- 2.) **PRAKTICIRANJE** (pri 1. letu): ko eksperimentira, raziskuje okolico, se oddaljuje od objekta navezanosti. V trenutku stresa pa se še vedno zateče k objektu navezanosti, kajti če ga ne vidi ali ne sliši se pojavi ločitveni/separacijski strah. Podobno vedenje opazimo pri šimpanzih.
- 3.) **PRIBLIŽEVANJE** (1,6 – 3. leta): vedno bolj raziskuje okoli sebe. Separacijski strah. Tudi pri šimpanzih. Navezanost se ne razvije pri vseh otrocih. Ne razvije se pri tistih, ki niso imeli stalnega objekta navezanosti (so bili v rejah, bolnišnici...). V vsakdanjem življenju pa so vsi otroci navezanost razvili. Vendar pa ima lahko ta navezanost različne značilnosti.
Otrok se oddaljuje od svoje matere, a vsake toliko časa priteče nazaj in pogleda, če je mati še tam. Mahlerjeva pravi, da se otrok pri treh letih ponovno rodi. Postane svoj individuum (psihološko rojstvo). Strah pred izgubo navezanosti. Ni nujno, da jemati biološka. Lahko je druga oseba, ki je navezana na otroka. Pri 3 letu se zgodi psihološko rojstvo – otrok se čuti ločenega od matere, kot samostojno osebnost.

Postopek s katerim ugotavljamo kakovost navezanosti (laboratorijski postopek) je TUJA SITUACIJA. (Ainsworth, 1978). Ta postopek so preizkušali najprej pri otrocih starih 1 leto, sedaj tudi pri starejših otrocih. Vsaka faza traja 3 min.

Mati pripelje otroka v laboratorij v katerem so trije stoli (en manjši, ki je za otroka). Mati želi otroka zainteresirati za igro, nato pa želi brati. nato vstopi v prostor neznan osebja ženskega spola, ki se pokaže otroku in se z njim na kratko igra, in nato se z mamo pogovarja tri minute. Čez tri minute dobi mama znak, da odide. Otrok pa ostane sam z neznan osebjo. Če otrok joka ga poskuša potolažiti. Čez 3 min se izmenjata mama in osebja ženskega spola, in čez 3 min nato mama gre iz sobe. Nekaj časa je otrok tudi čisto sam v sobi – 3 min. Pomembno je otrokovo vedenje z materjo, ko jo ponovno sreča in kako, ko je zraven še neznan osebja.

Analizira se obnašanje otroka pri ponovnem srečanju z mamo, ki pa je odvisno od otrokovega temperamenta. Zanima nas, kako se obnaša otrok in ne kako mama. Obstaja več skupin otrok, ki se različno obnašajo.

To opažamo v vrtcih, ko mati pride v vrtec po otroka. Večina otrok je veselih, nekateri hočejo ostati, nekateri sploh ne opazijo, da je prišla...

Pomembno je le vedenje otrok, ne matere. Pomembno je tudi kakšno bo ponovno srečanje.

KATEGORIJE OTROKOVEGA OBNAŠANJA:

- 1.) ANKSIOZNOST – IZOGIBANJE:** nevarno obnašanje. Otrok se matere izogiba, z njo ne komunicira. Ko mama pride v prostor, se dela ko da je ne vidi, zanj ni pomembna.
- 2.) VARNOST** – to izraža 70 % otrok. Ob prihodu matere se razveselijo. Otrok ima z mamo dovolj telesnega stika, besedne komunikacije. Ko mama vidi se ponovno vrne k igri.
- 3.) ANKSIOZNOST – UPIRANJE (AMBIVALENCA – nestalno obnašanje):** otrok kaže jezo, sovraštvo, ob ponovnem srečanju z njo je nevljuden. - Izraža dvoje čustev (je strašno odvisen – se drži za krilo; po drugi strani je do nje tudi jezen in se ji upira). Če so otroci, ki so manjši dolgo časa v bolnišnici. Otrok se po eni strani mami upira, po drugi strani pa je nanjo zelo navezan. To obnašanje se vidi pri 3 % otrok.
- 4.) ANKSIOZNOST – KONTROLIRANJE/NEORGANIZIRANOST:** otroci, ki se ob ponovnem srečanju zelo neusklajeno obnašajo. Nasmehajo se le s polovico ustnice. Deklica čaka mami pri vratih, vendar ko mami pride, deklica zbeži. Teh otrok ne moreš uvrstiti v nobeno od prejšnjih treh skupin. Porušena je hierarhija odrasel:otrok. Kontroliranje – otrok začne kontrolirati objekt navezanosti; tolaži mamico, ji pomirja, skrbi zanj,... Tukaj je porušena hierarhija.

OBČUTLJIVOST MATERE:

- 1.) ODSOTNOST TELESNIH STIKOV; PRETIRANA KONTROLA, JEZA:** redko dvignejo otroka, ga malo crkljajo; materam se izogibajo, če pretirano skrbijo zanje – vsiljivost. To so otroci iz skupine »izogibanje«.
- 2.) OBČUTLJIVOST - NEVSILJIVOST:** te matere so vedno tam, kjer jo otrok potrebuje. Otroci iz skupine »varnost« so to. Mama pravilno zazna katere potrebe niso dovolj zadovoljene. Potrebe morajo biti zadovoljene.
- 3.) NESTALNO OBNAŠANJE, ODSOTNOST ZADOVOLJEVANJA OTROKOVIH POTREB:** so vsiljive, tudi jezo kažejo matere, ki so zanemarjale otroka. Takšne matere imajo otroci z ambivalentnim obnašanjem (upiranje). Ko materam odgovarja so pretirano vsiljive, ko pa jim ne odgovarja so odsotne. AMBIVALENTNOST se pojavi, če mami zanemarja otroka. Ambivalentnost »upiranje« - so trenutki ko se mami za otroka preveč zanima in skrbi zanj; so pa tudi trenutki ko se za otroka sploh ne zmeni.
- 4.) Zmedeno obnašanje otroka. Zloraba otrok (telesno, psihično, spolno...):** objekt navezanosti je tudi vir strahu. Ti otroci imajo tudi izkušnje z izgubo (mami je dalj časa odsotna). Pri starejših otrocih se ta skupina imenuje **NADZOROVANJE MATERE**, ki se kaže na različne načine (kot skrb za mater – vloge so obrnjene. Otrok skrbi za mater, da bo jedla, spala, se prav oblekla... ter druge kombinacije skrbi). Otroci, ki kažejo nenadzorovano obnašanje, imajo ponavadi psihično bolne matere, ali matere ki žalujejo. So psihično odsotne.

Dejavniki od katerih je odvisna občutljivost staršev:

- Zadovoljstvo z zakonom
- Depresivnost
- Tradicionalnost
- Premagovanje stresa (povezano z depresivnostjo)
- Samospoštovanje (ti starši so bolj občutljivi do svojih otrok)
- Zadovoljstvo s socialno vlogo (mati ima različne vloge, več vlog ima in je z njimi zadovoljna, bolj bo občutljiva do svojih otrok)

Kakovost navezanosti se ohranja s starostjo. Življenjski pogoji vplivajo na kakovost spremembe staršev in to vpliva na kakovost navezanosti. Drugače je navezanost relativno stabilna. Stabilna navezanost na mater je vedno večja. V odraslem obdobju je navezanost zelo stabilna. Tu ne moremo navezati.

MODELI ORGANIZACIJE REPREZENTACIJ OTROKOVIH ODNOSOV Z DRUGIMI

- **HIERARHIČNI MODEL** (zastopa ga Bowlby, 1969):
Mati je primarni objekt navezanosti. Ko se bo navezala na ostale, bo imela mati še vedno primarno vlogo. Če do mame razvije varnost, se bo tudi do drugih počutil varno.
- **MODEL NEODVISNIH ZVEZ:**
Različne osebe se različno obnašajo do otroka, zato vsak razvije svoj vzorec navezanosti. Otrok lahko razvije drugačen vzorec navezanosti očeta od matere, vzgojiteljice in staršev.
- **INTEGRATIVNI MODEL:**
Otrok lahko razvije različne vzorce, vendar kakšne absolutne ločenosti ni. Negativne izkušnje imajo neke posledice.

RAZVOJ SAMOPODOBE

- Količinski odnos do sebe = SAMOOCENJEVANJE, SAMOVREDNOTENJE
- Kakovostni odnos do sebe = SAMORAZUMEVANJE = slika o sebi, samopodoba vse to razvija.
- Razvoj jaza. Jaz je zavestni del osebnosti. Tam je vse tisto česar se zavedamo. Samopodoba tudi spada v to kategorijo.
- Razvoj jaza kot objekta zajema vsebino doživljanja.
- Razvoj jaza kot subjekta zajema nosilca doživljanja.

Jaz vem, da je zunaj vroče. (sebe se zavedam kot subjekta.)

Očka jaz sem najboljši. – Model razvoja samorazumevanja. POGLEJ KOCKO V KNJIGI!!!

Damon in Hart, 1982 govorita o fizičnem (pred vstopom v šolo), aktivnem (začetek šolanja), socialnem (zgodnja adolescence) in psihološkem (pozna adolescence) jazu.

PSIHOLOŠKA OBZORJA: Maja Zupančič (2000). Spoznavni razvoj v prvem letu življenja: izziv Piagetovi teoriji. 9/2; 7-32.

RAZVOJ SAMOZAZNAVE

Razvoj jaza kot subjekta.

Iz knjige Očka jaz sem najboljši (kocka)

RAZVOJ JAZA KOT SUBJEKTA

- **KONTINUIRANOST**: zavedamo se, da je naše življenje neprekinjeno. Vedno imaš isto mamo, materino znamenje, isto barvo las... »Kot otrok sem bil trmast in še sedaj se upiram.«
- **INDIVIDUALNOST**: zavedamo se, da smo drugačni, da smo individumi. Kako veš, da ti nisi Jaka, po čem se razlikuješ od njega? Ista smer razvoja je. »Nisem Jaka, ker sem bolj suh, imam drugačne lase, drugačno kolo...« Tudi enojajčni dvojčki najdejo razlike.
- **HOTENJE**: posameznik se zaveda, da lahko vpliva na življenje, vendar pa ve kje so meje. Gre za konkretne predstave. Kasneje pa se zavedamo, da smo tudi v hotenju omejeni.
- **SAMO – REFLEKSIJA**: zavedamo se, da se zavedamo samega sebe.

ZNAČILNOSTI SAMOZAZNAVE OTROK:

- Manjši so otroci, višje se ocenjujejo.
- V določenih situacijah posameznik razvije manj realistično oceno (pri spodrseljajih – prehod iz osnovne v srednjo šolo)
- Starejši je posameznik, bolj jasno ocenjuje samega sebe.
- Med starostjo se diferencira samozaznava po področjih: na katerem področju si boljši, kako si zadovoljen z izgledom, s svojimi sposobnostmi.

Z razvojem se ta še cepijo, kar je koristno. Pri mlajših otrocih se otrok nižje ocenjuje, če ga preveč kritiziramo (predvsem v predšolskem obdobju).

Zakaj mlajši otroci nerealistično ocenjujejo sebe?

Pri njih je bolj zabrisana meja med realnim in irealnim jazom. Otroci določene informacije slabo razumejo. Te informacije so:

- Kako otroci razumejo težavnost nalog? Pokazali smo jim dve sestavljaniki. Eno iz manjšega, eno pa iz večjega števila delov. Pri prvi sestavljaniki, so jim rekli, da sta jo samo dva prav rešila, pri drugi pa, da jih je več prav rešilo. Otroci so prav rešili ravno obratno.

FAZE TEŽAVNOSTI:

Razdelili smo jih po stopnjah:

- **SUBJEKTIVNA TEŽAVNOST:** preverja 2. in 3. stopnjo. Otrok razume tiste naloge, ki jih ni uspel rešiti, kot težje.
- **OBJEKTIVNA TEŽAVNOST:** ti otroci so rekli, da je druga sestavljanica težja, ker ima več delov.
- **NORMATIVNA TEŽAVNOST:** ti so rekli, da je prva sestavljanica težja, ker jo je manj otrok prav rešilo.

Predšolski otroci enačijo pojme: prizadevnost, sposobnost in dosežek.

- 2 faza : Nato nastopa faza, ko je zelo pomembna prizadevnost (neradi priznajo, da se ne trudijo). Prizadevnost je vzrok za sposobnost in dosežek.
- 3 faza : Otroci se že zavedajo, da je v paru dveh, ki jemljeta enak dosežek bolj pameten tisti, ki se je bolj trudil.
- Mlajši otroci se težko zavedajo, da povratne informacije temeljijo na pričakovanjih.
- Starši imajo zelo velik vpliv na otrokovo samospoštovanje v predšolskem obdobju. Na razvoj otrokove samozavesti,

RAZVOJ JAZA KOT OBJEKTA

Faza 4	Pozna adolescenca	Fizični znak izraža voljo, osebnostne in moralne standarde	Aktivnostni znak izraža voljo, osebnostne in moralne standarde	Moralno – osebnostna volja povezana s socialno osebnostnimi značilnostmi	Verovanje, osebnostna filozofija, lastni miselni procesi
Faza 3	Zgodnja adolescenca	Fizični znak vpliva na socialno privlačnost in interakcijo	Aktivnost vpliva na socialno privlačnost in interakcijo	Socialno osebnostne lastnosti	Socialna občutljivost, komunikativnost, druge socialne spretnosti
Faza 2	Srednje in pozno otroštvo	Aktivnosti povezane z fizičnim znakom	Sposobnosti glede na druge	Aktivnost glede na reakcije drugih oseb	Znanja učne spretnosti, motivacija, povezane z emocionalnimi stanji
Faza 1	Obdobje dojenčka, malčka in zgodnjega otročstva	Telesne značilnosti, materialne posesti	Tipična obnašanja	Članstvo v socialni skupini	Trenutno razpoloženje, preferenca čustev
		FIZIČNI JAZ	AKTIVNI JAZ	SOCIALNI JAZ	PSIHOLOŠKI JAZ

Faza 4	Pozna adolescenca	Fizični znak odraža voljo osebnostnih in moralnih standardov (sem invalid, zato se zavzemam, da bi invalidi dobili delo)	Odraža voljo osebnih in moralnih standardov (veliko sem na zraku, zato menim, da bi se vsak moral potruditi za svoje zdravje)	Moralno – osebnostna volja v povezavi s sociološkimi vezami socialno – osebnostnim karakteristikam (sem zelo družaben in mislim, da ni nič narobe, če bolj družabni ljudje prej dobijo zaposlitev)	Verovanja, osebna filozofija, lastni miselni proces (verjamem, da Bog obstaja; Menim, da ima vsak človek pravico do svobode; Ne zanašaj se na drugega, verjamem da obstajajo vesoljčki...)
Faza 3	Zgodnja adolescenca	Fizični znak vpliva na sorodno privlačnost in interakcije (ker se lepo oblačim, imam veliko prijateljic, imam dolge noge zato sem popularna)	Vpliva na socialno privlačnost in interakcijo (rada plešem, zato me fantje vabijo ven; rada se pogovarjam, zato imam veliko prijateljic)	Socialno – osebnostne značilnosti (sem gostoljuben, zaupljiv, prijazen, sebičen...)	Sociološka občutljivost, komunikativnost in druge socialne spretnosti. (rada se pogovarjam; težko navezujem stike...)
Faza 2	Srednje in pozno otroštvo	Aktivnosti povezane s fizičnim znakom (imam posluh, zato igram kitaro, imam dober glas, zato pojem v zboru)	Sposobnost glede na druge – neka aktivnost, ki me loči od drugih (najboljše pišem spise; slaba sem v matematiki...)	Aktivnosti glede na reakcijo drugih oseb (večina misli, da sem najboljša pri matematiki; da sem miren otrok...)	Znanja, učne sposobnosti, motivacija – povezave z emocionalnimi stanji (najraje imam Španijo; Rad se učim ponoči, učim se na pamet...)
Faza 1	Obdobje dojenčka, malčka in zgodnjega otročstva	Zavedanje telesnih posebnosti in materialnih opisov (npr. Jaz sem močan, sem srednje rasti, imam rjave lase...)	Omenjajo se tipične aktivnosti (umivam si zobe, hodim v naravo,...)	Posameznik se zaveda članstva v družini (otrok ve, da je v vrtcu v skupini čebelice)	Gre za zavedanje razpoloženja čustev (rada imam riž, danes sem dobre volje...)
		FIZIČNI JAZ	AKTIVNI JAZ	SOCIALNI JAZ	PSIHOLOŠKI JAZ

TEORIJE PSIHIČNEGA RAZVOJA

- TEORIJA MEHANIČNEGA OGLEDALA
- VEDENJSKE TEORIJE/TEORIJA UČENJA
- PSIHOANALITIČNI/DINAMIČNI PSIHIČNI RAZVOJ
- TEORIJA ORGANSKE SVETILKE
- PERSPEKTIVE (etološka, humanistična, ekološka)

Nikoli ne srečamo ene same teorije. Tudi niso ene teorije bolj pravilne.

TEORIJA MEHANIČNEGA OGLEDALA

Začetek pojavljanja okoli 20. stoletja. Bistvo je VEDENJE, REAGIRANJE. Proučujejo z ekstraspekcijsko (različne metode pri katerih od zunaj proučujejo človeka). Nikakor se ne zanašajo na intaspekcijsko (oseba sama nam posreduje nekaj).

Pojavile so se v Rusiji in ZDA. Smer v Rusiji se je imenovala REFLEKSOLOGIJA (glavi predstavniki: Sečenov, Behterev, Pavlov). V ZDA se je smer imenovala BEHAVIORIZEM (iz besede behaviour). Bistveno je, da vsi ti predstavniki vidijo osnovo v fiziološkem delovanju človeka.

Človeka pojmujejo v zelo pasivni vlogi. Človek pasivno reagira na dražljaje, ki prihajajo iz okolja. Zveza je S – R- - S (stimulus – reakcija – stimulus). Ne govorijo o razvoju, temveč o rasti. Z dražljaji pridobiva elemente, vtise, predstave, ki se kopičijo – povzročajo rast.

Novost vpliva okolja. Okolje posreduje dražljaje, na katere se posameznik odziva kot stroj.

Pogosto so teorije potrjevali z eksperimenti, longitudinalne študije (večkrat so isti instrument uporabili). Tudi koleracijo vloge so večkrat uporabili.

Veliko pogosteje kot človeka so preučevali živali. Menili so, da lahko rezultate posplošijo na človeka, kar se jim je zdelo bolj humano. Predpostavke so držale. Razlikovale so se od etologov, ki so preučevali živali v naravnem okolju. Behavisti in refleksologi so jih preučevali v laboratoriju in posploševali rezultate za človeka. Etologi proučujejo razlike med živalmi. Teoretiki mehaničnega ogledala pa so iskali podobnosti.

- Zakaj ogledala? Ogledalo ga spominja na refleksni lok.
- Zakaj mehanične? Ker je človek kot stroj. Na dražljaje odreagira mehanično.

Človek je tisto, kar okolje iz njega neredi. Pripisuje veliko vlogo okolju.

Odkritje Pavlova: odkril je **klasično pogojevanje**. Psi – slina se jim izloča, ko vidi hrano; pokažejo se tudi drugi dražljaji – pse je priključil na aparature. Shema klasičnega pogojevanja. Pojavlja se hrana, zvonec, lajanje, slinjenje.

Ločimo BREZPOGOJNI in POGOJNI DRAŽLJAJ ter BREZPOGOJNI in POGOJNI REFLEKS.

Hrana je za psa DRAŽLJAJ (brezpogojni) =SD, ta izzove BREZPOGOJNO REAKCIJO – slinjenje =Rb; tu je še zvonec, svetloba, ropot posode... POGOJNI DRAŽLJAJI, ki se pojavljajo skupaj z brezpogojnimi SP (pogojni dražljaj), ki izzove slinjenje, ki je POGOJNA REAKCIJA. Če slinjenje nastane zaradi hrane je intenzivnejše kot če nastane zaradi zvonca. Če bi se zvonec pojavljal brez hrane, bi se pes odzval z lajanjem Rx REAKCIJA.

Eksperiment z malim Albertom: Albert se je rad igral z vsemi živalmi. Ko je bil mali Albert star okoli 11 mesecev, pa so naredili poizkus. Ko se mu je približala miška in jo je želel pobožati, se je oglasil glasen gong, ki se ga je le ta prestrašil in se pričel jokati. In od takrat naprej, kadarkoli se mu je približala miška, se je ustrašil in jokal. Čez čas se je bal tudi volne in las, ki sta ga spominjali na miško.

Primer Alberta :

- Dražljaj : zvok ; podgana
- Zvok → strah (jok)
- Podgana → jok
- S podano bi se igral, poleg pa bi bila prijetna nežna glasba

Naravni dražljaj je zvok, ki se ga ustraši. Pogojni dražljaj pa je podgana (posledični se je boji, zaradi zvoka).

Pavlov je s tem razlagal številne psihološke pojave.

- **GENERALIZACIJA/POSPLOŠITEV REFLEKSA**: žival/oseba reagira podobno na podobne dražljaje.
- **DIFERENCIACIJA** je obratno. Med seboj bi moral ločiti dražljaje. Pri določeni barvi zvonca bo dobil hrano. Živali so sposobne obojega. Če so mogle ločiti med podobnimi dražljaji (podoben glas zvonca) je reagiral enako kot človek.

S tem je proučeval temperamente. Kolerik hitro menjava čustva. Pri njem prevladuje ekshitacija in iradiacija. Pri flegmatikih inhibicija in koncentracija. Melanholiki imajo negibljiv živčni sistem. S tem je razjasnjeval strah, pogum.

Eksperiment z malim Albertom (8 mesecev star). Sprva se ni bal podgani, miši, zajcev...Potem, ko so mu pri 11 mesecih močno pozvonili je zajokal zaradi močnega zvoka. Tako je povezal vse skupaj in se je bal vsega. Dražljaj je bil v tem primeru močan zvok (brezpogojna reakcija), žival pa pogojna reakcija. Smeh npr. ob živali je Rx.

Govori tudi o procesih:

- **EKSITACIJE**: živčne celice so vzdražene.
- **INHIBICIJE**: živčne celice niso vzdražene.
- **IRADIACIJE**: dražljaje se prenaša iz ene živčne celice na drugo.
- **KONCENTRACIJE**: dražljaj se ne prenaša iz ene živčne celice na drugo, so pa vzdražene.

Behavioristi so na podlagi teh procesov razlagali 4 karakterje / ____ :

- **Kolerik** : ima močna čustva, menjuje jih hitro (ekshitacija, radiacija)
- **Flegmatik** : ni močnih čustev (inhibicija in koncentracija)
- **KLASIČNO POGOJEVANJE** nima trajnega učinka. S tem se da kaj naučiti. Alberta s tem tudi odučiti od straha pred podganami → z nečem prijetnim, lepimi glasovi,...
- **INSTRUMENTALNO POGOJEVANJE** – temelji na nagradi in kazni. Človek teži k nagradam in manj k kaznim. Vedenja, ki so nagrajena se ponavljajo.

INSTRUMENTALNO/OPERATIVNO POGOJEVANJE: (Skinner) Vedenje je operator/instrument, ki povzroča posledice. Vsako vedenje je v okolici sprejeto ali ne. Bistveno: vsako vedenje je nagrajeno ali kaznovano, zato se ojača ali počasi izgine.

- a.) **Primarna okrepitev**: Osnovni eksperiment: žival so spustili v kletko, kjer se je lahko koliko toliko gibala. Čisto slučajno se je dotaknila vzvoda. takrat je v kletko padla hrana – nagrada. Žival se je tega vzvoda še naprej dotikala. Vedenje, ki je nagrajeno se ponavlja.
- b.) **Sekundarna okrepitev**: upoštevati je treba določene pogoje. Miš se nauči, da stopi na vzvod, če je v kletki luč.
- c.) **Selektivna okrepitev**: če bi miš morala ločevati med posameznimi dražljaji. Pri močni svetlobi bi dobila hrano, pri šibki ali pa v temi pa ne.

POZITIVNO IN NEGATIVNO OJAČANJE

- **Pozitivno ojačanje** : če nekemu vedenju sledi nagrada, se ponavlja
- **Negativno ojačanje** : če sledi nagrada npr. trema pred izpitom, se bolje pripravimo in greš na izpit z manj treme. Nagrada je prenehanje negativni posledic.

Če so ojačitve dosledne. Če otrok preklinja, ga je potrebno vedno opozoriti. Nagrade in kazni morajo slediti takoj, tako je to bolj intenzivno.

Instrumentalno pogojevanje ni nujno dolgoročno : ko prenehaš z nagradami in kaznimi se vedenje preneha.

Instrumentalno pogojevanje je omejeno. Če prekinemo z nagrajevanjem se tudi vedenje več ne pojavlja in izgine. V vsakdanjem življenju ga je veliko, celo v šoli. Najprej je treba ugotoviti kakšno vedenje se pojavlja, kakšno nagrado mu je treba dodeliti. Npr. da se boji kače: vedenje: boji se kače, kako je treba ravnati: da ti upa iti v živalski vrt..., določiti nagrado: odvisno

Določimo si korake približevanju ciljev: najprej si ogledaš slike, tv...

Posnemanje : 1930 se pojavi **NOVIBEHAVIORIZEM/NEOBEHAVIORIZEM**. Med dražljajem in reakcijo mora obstajati še nekaj. Imaš hladilnik s hrano (dražljaj). Bi si vzel hrano? Rekli so, da obstaja črna škatla vmes v katero ne vidijo. Oblikovali so model.

$$S - \boxed{V} \rightarrow R$$

Novе teorije = socialnega

učenja v behaviorizmu:

POSNEMANJE : Bandura je proučeval posnemanje. Pri posamezniku je vedno prisoten nek model in tisti, ki ga posnema. Pomembni so tudi dejavniki: spol (osebe ženskega spola raje posnemajo osebe moškega spola kot obratno), starost (mlajše osebe pogosteje posnemajo odrasle osebe kot obratno), družbeni razred (osebe z nižjim družbeno ekonomskim statusom raje posnemajo osebe z višjim kot obratno), ekonomski status.

3 faze posnemanja :

- **Izpostavitev** : posnemovalec je izpostavljen modelu posnemanja. Npr: učitelj računa na tablo, učenec gleda skozi okno ; posnemovalec mora biti pozoren na model posnemanja.
- **Osvojitve** : sposobnost posnemanja nekega vedenja; tisto, kar vidiš, ponoviš; potrebna je določena pozornost. Če vzgojiteljica zaplava, še ne pomeni, da bodo otroci zaplavali – potrebujejo spretnosti in sposobnost plavanja.
- **Sprejetje** : pomeni, da se sploh strinjamo z modelom posnemanja, da bomo nekaj posnemali. Npr. Otrok gleda Tom in Jerryja, ki se tepeta. Maček miško s ponvijo po glavi. Otrok je tako izpostavljen modelu, je pozoren, npr. bi bil sposoben ponovitve, sprejetje pa je problem. Otrok ve, da bi bil problem, če bi mamó s ponvijo po glavi. Zadnja faza je sporna in so posnemanja tako ne pride (če je kaznovan, do posnemanja ne pride).

Če so vse tri faze izpolnjene, pride do posnemanja.

Dopušča manipulacijo z ljudmi → s temi pogojevanji,...

PSIHOANALITIČNA TEORIJA RAZVOJA (DINAMIČNE)

- Izvor je romantična filozofija v 19. stol. (judovstvo, krščanska tradicija)
- Tudi dinamična teorija razvoja zato, ker poudarjajo, da se med različnimi osebami dogajajo različne sfere (ego...).
- Psihoanalitiki tudi menijo, da se človek rodi z nagoni. Neka podobnost med psih. teorijo in krščansko teorijo je – vendar le podobnost.

SIGMUND FREUD (1856-1939)

NAGONI:

- **EROS:** energija (če se vleče v adolescenco je lahko tudi negativen) : libido (spolna energija; nagon, življenje, reprodukcija)
- **THANATOS:** energija : agresivnost (energija v smislu agresivnosti)

Nista si nasprotna, ni en pozitiven in en negativen. Oba sta potrebna. Ali sta oba – ali oba +.

Npr. otrok se rodi, želi nekega skrbnika, oblikuje zvezo z mamo = eno; mama na otroka je posledica EROSA (+ nagon); negativni eros → otrok z mamo v simbolični zvezi; ko je že preveč stran, ga ovira v razvoju.

THANATOS : če otrok hoče, do nekega predmeta z agresivnostjo in se spusti k predmetu, pade. Zakaj? Ker ne zna hoditi → negativni nagon; če pa tega ne bi naredil, en bi nikoli upal; fant pristopi do punce, je potrebna agresivnost (+).

KOMPONENTE OSEBNOSTI:

- a.) **ID (ONO) :** ob rojstvu so nagoni že razviti - z njim se že rodimo. Zahteva hrano, drugače joče. Ne zmeni se, če takrat mama lahko zagreje mleko.
- b.) **EGO (JAZ) :** ob omejitvah, okoli 6. meseca starosti: v omejitvah se začne razvijati
- c.) **SUPEREGO (NADJAZ) :** po 3. letu: proučuje ponotranjene norme družbe. Vrh doseže v 5 letu starosti

1.) PRINCIP UGODJA:

- **Sprostitve libida → užitek :** Sprostitve libida prinaša užitek. Človek je že od rojstva dalje seksualno bitje, zato že od rojstva teži k zadovoljitvi užitka, ki je v različnih starostih drugačen.
- **Blokada libida → bolečina :** Blokada libida povzroča bolečino. Če ne gre zadovoljevati teh potreb duševna bolezen.

2.) PRINCIP REALNOSTI: cilj je zadovoljitev potreb

- **Zavedno :** vsebine, ki se jih zavedamo
- **Predzavedno:** v določenih pogojih se jih lahko zavedamo. Smo jih nekje potlačili, izvirajo iz zavesti, ob trenutkih pa si jih lahko priključimo v spomin
- **Nezavedno:** se jih sploh ne zavedamo, ker so globoko potlačene v podzavesti.

3.) OBRAMBNI MEHANIZMI

- **Represija** (potlačitev) : če so določene vsebine za nas preveč travmatične, jih enostavno potlačimo; pri Ojdipovem kompleksu se sinovi navežejo na mamo – gre za represijo
- **Zanikanje** (nepriiznavanje zaznanega) : ne gre za laži, npr. »To ni moj papir«, temveč verjamem, da ni moj papir. Npr. ženska si ne priznava, da zavrača otroka.
- **Projekcija** (lastne napake pripišemo drugemu) : mi verjamemo, da mi nismo; npr. smo nekoga obirali, nato pa rečemo, da je brat obiral, ne mi – pozabimo
- **Introjektivacija** (tuje dobre lastnosti pripišemo drugim) : verjamemo, da imamo tudi mi dobre lastnosti, ki jih nimamo; v nogometu zmagajo Slovenci in rečemo, da smo mi zmagali, smo pa samo navijali
- **Sublimacija** (preusmeritev gonskega impulza k drugemu cilju) : nekdo ima težnjo po ubijanju – v mirnem času ubijal bo tisto, kar sme – tako bo zadovoljil to potrebo – preusmeri to v to, kar je družbeno dovoljeno
- **Sprevrčanje** (preoblikovanje impulza v njegovo nasprotje) : lahko nam je nekdo zelo všeč, vendar tega niti sebi ne priznamo in mu kažemo sovraštvo ne ljubezen
- **Racionalizacija** (opravičevanje z izgovori) : opravičevanje lastnega vedenja; Nisem naredil izpita zaradi hrupa...

- **Pobeg** (fizični umik ali sanjarjenje) : se umaknemo, špricamo, ko je test; ne da bi res nekaj naredil, samo sanjariš
- **Vest** (predstavlja prepovedi)..... krivda, sram, strah
- **Ego ideal** (kaj moramo)..... spoštovanje, ponos.

4.) PSIHOSKUALNI STADIJ RAZVOJA

a.) **EPIGENEZA**: življenjska dogajanja imajo določen

- **Vse se dogaja v planu**
- **Vlaganje energije** (libida – spolne energije)
- **Dozorevanje telesnih con** (erogene cone)
- **Stalno zaporedje faz**
- **Krize** (v vsaki fazi → nato ko neko krizo premaga, gre v naslednjo fazo)
 - Nevrotski značaj** (lahko izhaja iz otroštva)
 - Psihične motnje** – nevroze (psihične travme, konflikti, potlačitve)
 - Fiksacija: obstojimo, se zadržimo na določeni stopnji razvoja, dlje kot bi bilo potrebno.
 - Regresija: vračanje na eno drugo stopnjo razvoja.

b.) **TERAPIJA**: ozavestiti potisnjene konflikte

- **Hipnoza** (včasih aktualna, danes ne toliko).
- **Prosta asociacija** (danes bolj; npr. povedj asociacije na »pes« - po prostih pridemo bolj do individualnih asociacij).
- **Analiza sanj** (v sanjah se odvijajo določene podzavestne vsebine – naj opisuje svoje sanje)
- **Nenamerne napake v govoru in izražanju** (npr. te prijatelj pokliče z drugim imenom).

Ericsson in Freud teoriji:

- Freud – vloga nagonov
- Ericsson – se mu zdi pomemben zavestni del → EGO in JAZ
- Ericsson - ni klasični psihoanalitik ; knjiga socialna teorija
- Ericsson – predstavlja razvoj v celotnem življenju (od rojstva do smrti)

Glede zakonitosti faz se F in E strinjata, da je potrebno razvojno krizo premagati → prideš v višjo fazo. Faze ni mogoče preskočiti. Vrstni red faz je stalen. Ericsson govori tudi o določenih krizah:

- **Fiksacija** : zastoj v neki fazi
- **Regresija** : vračanje v eno izmed faz stopenj razvoja

Erikson v manjši meri poudarja razvoj IDA in v večji meri razvoj JAZA kot Freud; manj govori o spolnosti kot Freud; Eriksonu se zdi okolje bolj pomembno.

Ericsson poudarja vlogo okolja → to postavlja posamezniku zahteve. Da posameznik zadovolji okolju potrebe, to pripelje do krize.

STOPNJA PSIHOSOCIALNEGA RAZVOJA (E. ERIKSON) IN PSIHIČNE MOTNJE

1.) ZAUPANJE – oralna (0 - 1 leta)

Samotarsko vedenje, bolesta nezaupnost, depresivnost pripelje do tega, da ni v tem / tej fazi vse vredno. Pride do krize zaupanja in nezaupanja. Razvije ga, če mati zadovoljuje njegove / otrokove potrebe. KRIZA JE ZAUPANJE – NEZAUPANJE (NE OSEBEK – OKOLJE!!!!)

Katera kriza je v 1.? Gre za krizo med zaupanjem in nezaupanjem. Otrok bo zaupal osebi, ki mu zadovoljuje potrebe in zaupanje do sebe – se posploši in zaupanje se razvije do sveta.

Moč EGA = UPANJE → otroku potrebe ne morajo biti takoj zadovoljene (mama mora segreti mleko npr.). upanje, da bo potreba zadovoljena. Če mama ne uresničuje potreb, potem upanja ni!

2.) AVTONOMIJA – analna (1 - 4 let) :

Otrok se zaveda samega sebe in o sebi odloča.

- **Toaletni trening** : otrok pokaže svojo avtonomijo / samostojnost. Če toaletni trening ne poteka ustrezno, se pojavljajo motnje.
- **Trmoglavost, sramotnost** : to sovпада z Freudovo fazo
- **Kriza** : avtonomija proti sramu in dvomu. Otrok ne ugodi staršem, dvomi vase.

- **Moč ega** : volja ... otrok izbira (vzame igračo in jo vrže vstran). Upošteva omejitve, ki mu jih predstavlja okolje.

3.) INICIATIVNOST - falična (4 - 5 let)

Postavi si cilje, ki jih poskuša uresničiti, zadovoljiti. Starši jih ovirajo pri uresničevanju ciljev (otrok želi pospraviti sneg z lopato; babica mu nedovoli – okolje; ga je ovirala pri doseganju cilja!). Pojavijo se motnje:

- **Občutek krivde, komformno vedenje** : otrok si postavlja včasih neuresničljive cilje, potrebo jih je uresničiti drugam.
- **Moč ega** : pomembnost slediti ciljem, ki jih okolje sprejema.

4.) DELAVNOST - latenca (6 - 11 let)

Otrok se primerja z vrstniki. Lahko se pojavijo negativne motnje:

- **Manj vrednost, nemoč**,...
- **Moč ega** : kompetentnost

Kriza je med delavnostjo in manjvrednostjo.

5.) IDENTITETA – ne sovpa z nobeno fazo (12-15 let)

Kriza : identiteta nasproti zmedenosti

Posameznik se sprašuje zakaj sem, kakšna bo moja nadaljnja pot,... Išče smisel svojega razvoja.

Pride lahko do motenj:

- **Identiteta zmedenosti** – ne najde svoje identitete
- **Moč ega** – zvestoba samemu sebi, da slediš svojemu življenju, svoji identiteti,...

6.) INTIMNOST – genitalno (zgodnje odraslo obdobje)

Najde partnerja

- **Moč ega** : ljubezen
- **Kriza** : intimnost nasproti izolaciji

Osebe, ki ne najdejo intimnosti z drugo osebo : izoliranost

7.) USTVARJALNOST (srednje odraslo obdobje)

Smo najbolj dejavni v službi, družini. Če tega ni: občutek stagnacije / nazadovanja. Ustvarjalen je tisti, ki **zaupa**, ki je **samostojen**, ki je **iniciativen**, ki je **delaven**, ki je razrešil **identitetne probleme**, ki je razrešil problem **intimnosti**.

- **Kriza** : ustvarjalnost nasproti nazadovanju
- **Moč ega** : skrbnost zase in za druge

8.) INTEGRALNOST (zrela doba)

- **Kriza** : in te
- **Moč ega** : modrost je najti smisel življenja. Tudi če niso bili starši v službi, otroci se odselijo in ostanejo spet sami. Naredijo pregled / eni so razočarani – obup!

Ljudje, ki ustrezno sprejemajo vse krize, tudi zadnjo krizo prenesejo lažje, so srečni (ni straha smrti)

PERSPEKTIVE

✧ **ETOLOŠKA PERSPEKTIVA** (razvoj navezanosti)

Etologija je veda o vedenju živali in ljudi, še posebej v naravnem okolju. (Charles Darwin)

Poudarja revolucijsko teorijo (razvoj vrst, govori o pomembnosti preživetja genov, se prenašajo v daljne generacije, boj za obstanek → tisti, ki so prilagojeni okolju, v katerem živijo).

Teorija navezanosti spada v to etološko teorijo / perspektivo.

Raziskave v navadnem okolju; neskladje (otroci v laboratoriju).

Revolucijsko pogojeno Bolbi.

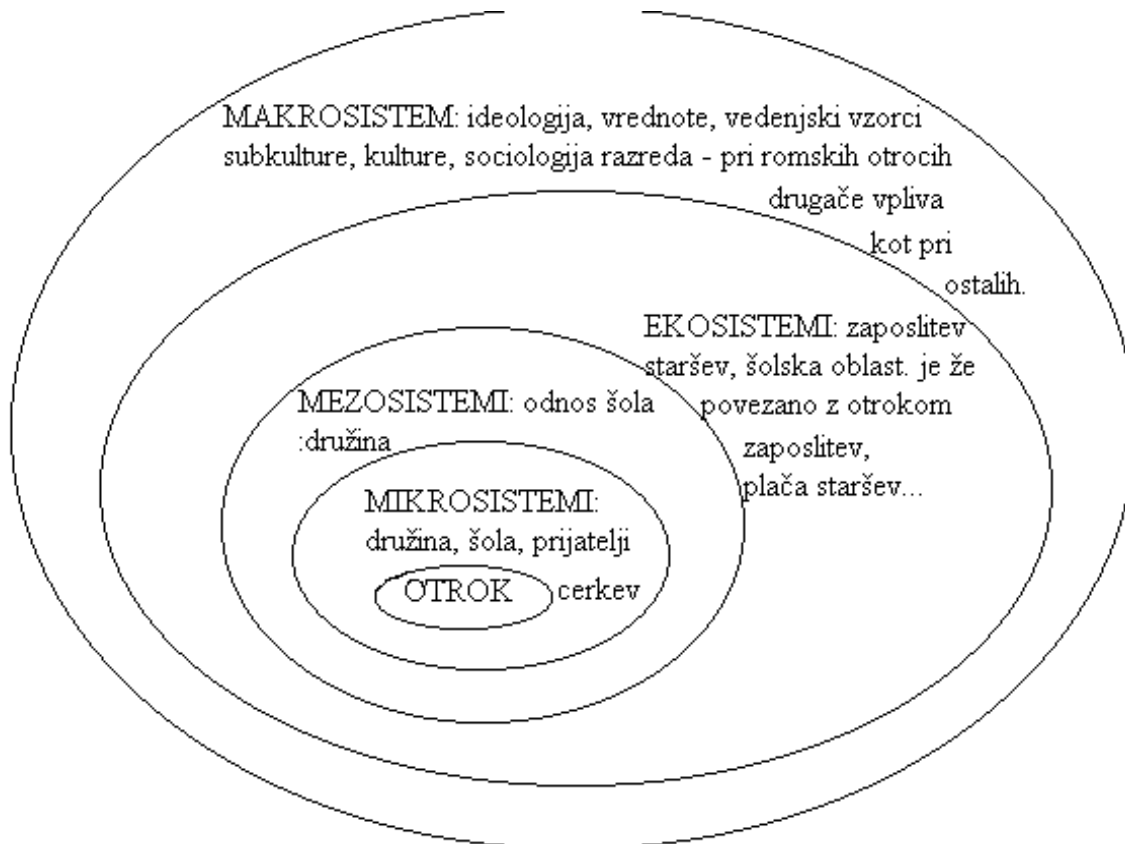
Oblika nenaučenega vedenja – naturalistično opazovanje

Skupna stališča in metode raziskovanja – podrealnost v razvoju predstavnikov vrste

TEORIJA EVOLUCIJE: razvoj vrst, enocelični organizmi – človek; preživetje genov, naravna selekcija, boj za obstanek, najbolj prilagojeni preživijo (variacije: kombinacije genov in spremembe okolja).

Lorenz : vtiskovanje (instiktivna oblika učenja) v kritičnem obdobju : funkcija preživetja

✧ **EKOLOŠKA PERSPEKTIVA** (Bronfen Brenner)

- SOODVISNOST MED VEDENJEM POSAMEZNIKA & VPLIVI OKOLJA
- VEDENJE posameznika v naravnem okolju (naturalistično opazovanje v laboratoriju). Ne upoštevamo dejavnikov, ki vplivajo na vedenje otroka.
- URI BRONFENBRENNER (1917 -)
 - o Interakcija posameznik – okolje (se spreminja)
 - o Vzajemni učinki različnih elementov okolja
 - o Spreminjanje posameznika, okolja
 - o Ekološki model je oblikovan

Razvoj je rastoča zmožnost posameznika, da razume svoje okolje in vpliva nanj.

RAZISKAVE:

- Vseh vplivov ne moremo preučevati.
- Ekološki prehod (otrokova sprememba v socialnem okolju)
- Ekološka veljavnost tehnik
- Prehitro posploševanje
- Otrokova predstava okolja in nevidne značilnosti okolja.

Npr. razveza staršev. Ni tako pomembna razveza, kot doživljanje otroka ob razvezi.

Včasih ni dovolj proučevati le dejavnike, ampak tudi otrokovo predstavo dejavnikov (kaj otrok misli na to; kaj starš od njega pričakuje)

✧ HUMANISTIČNA TEORETSKA SMER

Pojav humanizma (antika, razsvetljenstvo)

- Človekova narava je nevtralna in dobra

o **Humanistična psihologija** (50 – 60 leta)

- »tretja sila«
- Notranje izkustvo
- Enkratnost posameznika
- Svobodna volja, vpliv na razvoj
- Izbiranje, odgovornost za življenje
- Kreativnost

o **Introspekcija**

o **Abraham Maslow** (1908 – 1970), teorija motivacije, pet temeljnih potreb (hierarhija). Govori o potrebah, prve so zadovoljene bazične potrebe, da se lahko zadovoljujejo druge potrebe; bazične potrebe (potrebe rasti)

- **Fiziološke** (lakota, žeja)
- **Po varnosti** (fizični in psihološki)
- **Po ljubezni in pripadnosti** (naklonjenost, sprejemanje)
- **Po ugledu, spoštovanju in samospoštovanju** (odobranje, prepoznavanje)
- **Po samoaktualizaciji** (spontanost, naravnost, uravnoveženost, človečnost, humor,...)

o **Carl Rogers**, ki je znan po nedirektivni terapiji

- **Idealni jaz** – (realističen, spremenljiv)
- **Težnja po osebnosti rasti**
- **Pozitivno vrednotenje sebe / osebe**
 - *Empatija psihoterapevta* (se vživeti v klienta / pacienta, sprejemati njegovo vedenj)
 - *Brezpogojno sprejemanje pacienta* (mu omogočimo, da se pozitivno oceni, približati idealni jaz realnemu in se razvija, kar je njegova težnja)

ADLER in JUNG

- Družinski odnosi
- Sociodinamična razvojna stopnja

ALFRED ADLER (SOCIODINAMIČNA RAZVOJNA TEORIJA) (bolj se nagiba Eriksonu)

- Temeljni življenjski cilj je uresničitev potencialov, tega se zavedamo ali ne
- Odpraviti manjvrednost
- Vmesni smotri
- Življenjski plan
- Vodilne linije
- Življenjski stil
- Manjvrednost : gonilna sila razvoja, nas spodbuja pri razvoju, lahko pa nas tudi zavira)
 - o govornik Demosten: jecljavost, šibek glas
- Vpliv okolja
- Manjvredni kompleks: ni vedno pozitiven na razvoj. Če ugotovimo, da smo na nekem področju zelo šibki, ga lahko opustimo, kar ni pozitivno. Lahko se razvije tudi med brati in sestrami.
- Nevrotski razvoj :
 - o Primer : moški se je bal, da bo telesno zaostal, ženi je zato dokazoval, da je pomemben, ona pa mu je sovražna! → težave zaradi **MANJVREDNOSTNIH KOMPLEKSOV**
 - o Primer : ženska za vse misli, da je pomembno, za obiske je pripravljena narediti vse, moškemu želi lepo na zabavi; najstarejši otrok v družini ima manjši pomen, kot drug otrok, tako najstarejši otrok želela je pritegniti pozornost s slabimi ocenami; ker deklica ni dosegla enakosti med brati in sestrami, si želi biti deček → **LINIJA GIBANJA**, bori se za enakost, želi biti enaka z možem.

CARL GUSTAV JUNG (bolj se nagiba k Freudu)

- ARHI TIP → nekaj kar bi bilo dano vsem ljudem. Kar se dogaja v sanjah, blodnjah. Prenaša se iz generacije v generacijo. Izračunali bi naj ne le človeške osnovne značilnosti, ampak tudi pomembne zgodovinske dogodke.
- SEPSA (en arhi tip) → popolna osebnost, arhitip SENCE, arhitip PERSONE (javni jaz)
- ANIME in ANIMUSA arhitip
→ kakšen popolni moški in kakšna popolna ženska

KOGNITIVNE TEORIJE - teorije organske svetilke

Piaget → mišljenje

Vigotski

1. TEORIJE ORGANSKE SVETILKE OZ. KOGNITIVNE TEORIJE

Piagetova teorija

Izvor: J. J. Rousseau, 18. stoletje, predvidljiv razvoj

Bistvo razvoja je mišljenje (poudarek je na mišljenju)

Okolje je tisto, ki daje možnosti za razvoj (otroku ponudimo nek material,...)

OSNOVNI POJMI:

- o **FUNKCIJE:** pri Piagetu gre za biološke procese, v razvoju se ne spreminjajo in so za vse ljudi so enake. Bistvo funkcije je organizacija in oblikovanje struktur.
 - **Organizacija** – spoznanj, znanja v mentalne strukture, nove strukture se poležejo v stare strukture
 - **Adaptacija** – (asimilacija, akomodacija) posameznik se prilagaja / usklajuje z novim okoljem. Poteka na osnovi miselnih procesov asimilacije, akomodacije
- o **STRUKTURE** pri vseh ljudeh niso enake, jih sami oblikujemo. Oblikujemo jih na višjem nivoju (konstruktivizem). Od funkcij se razlikujejo po tem, da se spreminjajo. Lahko so :
 - **Fleksibilne:** otrok obvlada prijem, lahko pa prime predmet ne glede na velikost – prilagodi svoj prijem legi, obliki igrače – prijem je fleksibilen
 - **Spremenljive:** spreminja se vedenje, obnašanje. V začetku prime predmet s celo roko, potem tudi le še z dvema prstoma.
 - **Višji nivoji:** različno stari otroci bodo žogico različno dojemali, se z njo igrali. Dojenček žogico nese k ustom, kasneje jo vrže, kasneje jo vrže v koš, brčne v gol,... Razvijajo se na tem višjem nivoju.
- o **KONSTRUKTIVIZEM** – človeška spoznanja niso povsem enaka neki realnosti (otroci gledajo film, imajo drugačne izkušnje in sprejemajo vsak po svoje – naša spoznanja niso popoln odsev stvarnosti, nova spoznanja se povezujejo s starimi spoznanji).
- o **VLOGA OKOLJA** – okolje omogoča posamezniku da pridobiva izkušnje
- o **METODA PREUČEVANJA:** klinična (Piaget) : otroku damo določen material, postavljamo mu različna vprašanja s katerimi skušamo dobiti kognitivni konflikt.
- o **PREIZKUŠANCI:** ljudje različnih starosti – sami ljudi preizkušajo. Iščejo podrobnosti in razlike v različnih starostih.
- o **IME ŠOLE:** osnova je v organskem.

2. TEORIJE MODELOV OBDELAVE INFORMACIJ

- Mišljenje (tudi Piaget)
- Isti pristop (kognitivno – razvojni)
- Govorijo o stopnjah, ceni pa ne (to so neo piagetovci)

Novi pojmi so:

- **INPUT** so različni dražljaji, ki jih sprejemamo (zvočni, vizualni...) informacije / dražljaji, ki jih sprejemamo.
- **OUTPUT** je reakcija, gre za to, da nekaj povemo, zapišemo. Spominja na BIHIORISTIČNO shemo (dražljaj → odgovor); NEOBIHIORISTI → vmesni proces poteka, niso pa ga preučevali

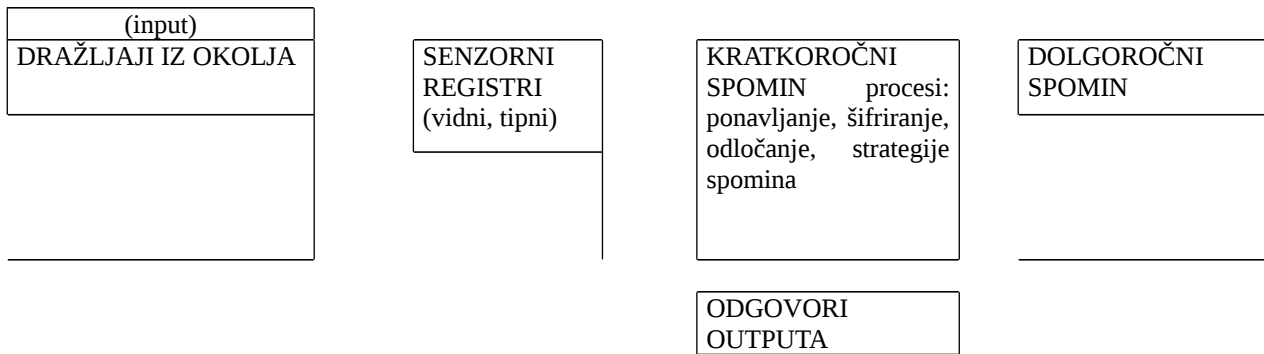
Dražljaje iz okolja → spravimo v **senzorni register** (tukaj ostane 1sek) → **kratkoročni spomin** (odgovori outputa – tukaj ostane par sekund) → **dolgoročni spomin** (ob priklicu vračaš v kratkoročni spomin)

INPUT

OBDELAVA INFORMACIJE

OUTPUT

Behavioristi se zanimajo le za input in output, ki pa ga drugače imenujejo.

Primer obdelave informacij (po Vasso s sodel., 1998).

METODE PROUČEVANJA: računalniška simulacija, za obdelavo novih informacij d. poizkušajo izdelati program, ki bi deloval kot človek – simuliral bi delovanje človeških možganov).

3. TEORIJE SOCIALNIH MODELOV KOGNICIJE (tudi Vigotski)

- o **Socialna kognicija** : spoznavanja o ljudeh in socialnih pojavih. Piaget pravi, da otrok spoznava svet isto kot odrasli; Veillen pa opozarja, da temu ni tako, oni čustvujejo, imajo motive, tega pa v neživem svetu ni. Razvije se socialna kognicija.
- o **Sociokulturni modeli** : sestavo je dal Vigotsky, preučeval je znanje in način ter procese mišljenja. Pomembni so starši, vrstniki. Starši otroku prigovarjajo (toplo se obleci, umij si roke) → besedni prenos informacij, te pa se ponotranjijo, ne rabijo biti starši prisotni, da bi mu mogli kaj reči, saj že sam ve. Vigotsky poudarja prenos znanja iz okolja na posameznika in se ponotranji.
 - Primer : zanima nas, zakaj učenci narobe odštevajo; učenci dobijo OUTPUT v šoli – nihče pa ga potem ne vzame v roke, zakaj je nekaj naredil narobe. Učitelj bi moral najti razlog za učenčev output.
 - Primer : otrok želi imeti medvedka, in zato pleza po omari in mu spodsne. 2 letni otrok ne rabi pomoči. Začne jokati, da bo dobil pozornost – kliče samo mamo. 5 letni otrok rabi pomoč, saj se je poškodoval, in tako pritegne pozornost katere koli druge osebe.

VPLIV TEORIJ NA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE - teorija učenja

1. PSIHOANALITIČNA TEORIJA

- Opozorila je na čustvene potrebe otrok
- Opozorila je da ima igra simbolični pomen
- Učitelj je model identifikacije (obnaša se kot želi, da bi se otroci).

ERIKSON:

- Psihosocialna teorija razvoja
- Stopnje od rojstva do smrti
- Treba je slediti stopnjam, biološkemu tempu razvoja, sposobnostim

ANA FREUD:

- Več se je ukvarjala z otroki
- Osveščanje staršev o škodi, ki jo lahko naredijo, če se na otrokove gone, potrebe, želje... ne odzovejo ustrezno.

2. VEDENJSKE TEORIJE

WATSON:

- Otroka je potrebno negovati in vzgajati
- Je proti ljubkovanju
- Vzgaljal bi z pogojevanjem

SKINNER:

- Otroka vzgajali strokovnjaki in ne straši
- Postavil se je na stran otroka, naj bi jih postopoma seznanil z negativnimi stvarjem, ki pridejo v življenju
- Začetnik računalniškega učenja

BANDURA:

- Preučeval je posnemanje
- Odrasli se naj zavedajo, da so modeli posnemanja, naj ne dajejo le navodil
- Potrebno je poučevanje

3. KOGNITIVNE TEORIJE

PIAGET:

- Otrok je aktiven
- Učenje preko igre,
- Je proti poučevanju, delovnim zvezkom
- Diagnosticiranje otrok (treba je da odrasli ocenijo stopnjo razvoja)
- Organizacija okolja, materiala
- Odgovori se vsi sprejemajo, četudi so napačni
- Proti nagradam in kaznim, ni se zavzemal za pogojevanje
- Interakcije z vrstniki
- Naloge naj bi bile blizu otrokovega miselnega okvira

VIGOTSKY:

- Proučeval je izobraževanje
- Poučevanje mora biti korak pred razvojem, malo težje naloge
- Zona proksimalnega razvoja (razdalja med aktualnim razvojem - samostojnostjo in potencialnim razvojem – pomagajo starši)
- Optimalni čas razvoja, tega ne smemo zamuditi
- Pridobivanje izkušenj
- Izboljšati metode poučevanja
- Učenje \leftrightarrow razvoj
- Posameznik aktiven v svojem razvoju, socialne interakcije
- Poučevanje je pomembno

4. ETOLOŠKE TEORIJE

BOLBY (navezanost)

- Občutljivost, varnost (na to je opozoril v prvem letu življenja), ta otrok se razvoja v interakciji z mamo, koliko je ona občutljiva za otrokove potrebe.
- Ravnotežje, navezanost (raziskovanje) – če je preveč navezan, ne raziskuje;
- Bolby je proti institucijam; najbolj idealno je če zanj skrbi mama, saj otrok potrebuje eno osebo, ki zanj skrbi
- Negativna za otroka pa je tudi hospitalizacija v bolnišnici, zato je Bolby proti hospitalizacijam. Vendar je sedaj prišlo do sprememb – mame smejo ostati v bolnišnici z otrokom, tudi novorojenčki so sedaj z mamicami v sobi.
- V praksi je nekaj negativno in nekaj pozitivno!!

5. HUMANISTIČNE TEORIJE

- Otrokova narava je pozitivna
- Potrebno je verjeti v otrokove notranje potenciale (spodbujanje)

MASLOW:

- Notranja modrost (otrok ve, kdaj je dovolj pojedel, ve kdaj ga zebe,...)
- Otrok uživa v rasti
- Toplina, permisivnost
- Izobraževanje : emocije → premalo se poudarjajo
- Proti usmerjanju, kontroliranju, kritiziranju – pride do pozabe notranjega občutka, preveč je neubogljiv.

VREDNOST IN KRITIKE PSIHOLOŠKIH TEORIJ

(+ teorije, ki so jih tudi drugi avtorji sprejemali; - teorije, ki jih drugi niso sprejeli)

1. PSIHOANALITIČNA TEORIJA

FREUD:

- + Vplivala na filozofijo, umetnost, etiko, literaturo...
- + Razumevanje zgodnjih izkušenj, nezavednega
- + Vpliv na klinično prakso, raziskovanje
- - Pretirana vloga spolnih in agresivnih impulzov. Osnovni koncepti so jasni, ostali pa ne.
- - Neznanstvene metode (malo opazovanj...). Slaba veljavnost, slaba predikcija.

ERIKSON:

- + Zdi se jim da je razumljiva, sodobna, optimistična teorija
- + Vloga okolja, odraslost, normalno, medkulturno
- + Vpliv na vzgojo, izobraževanje, klinično prakso (preveril v raziskavah – preučeval je ljudi v manj in bolj civiliziranih okoljih)
- - Ni dovolj sistematična
- - bolj opisuje, ne pa razlaga.

2. VEDENJSKE TEORIJE

- + temeljijo na znanstvenih metodah preučevanja, niso spekulativne, intuitivne (lahko jih preverimo, kontroliramo, so natančne)
- + Praktična vrednost
- + Razvoj v celem življenjskem ciklusu
- - Ne razlagajo čustev, mišljenja - kompleksih vedenj
- - Zanemarja kognitivne, emocionalne vidike
- - Ne obravnavajo preteklih vzrokov vedenja
- - Človek je pasiven
- - Pretirano poudarjanje okolja
- - Kontrola, manipulacija z ljudmi
- - Ni posplošitve na življenjske situacije.

3. KOGNITIVNE TEORIJE

PIAGET:

- + Najbolj natančna teorija kognitivnega razvoja
- + Otrok je aktiven
- - Podcenjevanje mišljenja predšolskega otroka
- - Preveliko posploševanje stopenj
- - Zanemari vlogo spomina, verbalnih sposobnosti
- - Nestandardiziran klinični intervju
- - Povprečen otrok
- - Zanemari emocionalne dejavnike.

VIGOTSKY:

- + Prispeval k metakogniciji
- + Vpliv na izobraževanje
- - Ne omenja izzivanja kulture
- - Prevelik poudarek na spodbujanju razvoja, nesamostojnem učenju.

4. ETOLOŠKE TEORIJE

- + Spodbudijo raziskave
- + Praktična vrednost (dom, institucije)
- - Prevelik poudarek na varni navezanosti
- - »tuja situacija« - preveč laboratorijski, preveč neživljenjski
- - Zanemari vlogo drugih oseb, le mame ne
- - Ne upošteva potreb, želja žensk (biti morajo le doma)
- - Ne govori o nepopolnih družinah
- - Preučuje le mlajše otroke
- - Pretirano kritizira vrtec.

5. HUMANSTIČNE TEORIJE

- + Celostno preučevanje človeka : biosocialno, kognitivno, psihosocialno, spiritualno
- - Nejasni koncepti
- - Neznanstveno
- - Ne spodbudi raziskav
- - Slep za realnost (vladna politika, družbena neenakost)

6. EKOLOŠKA TEORIJA

- + Praktična vrednost (upoštevati več dejavnikov)
- + Kritičnost do eksperimentalne psihologije
- - Teoretske in metodološke težave pri upoštevanju vseh dejavnikov vedenja

TRENING VEČJE UČINKOVITOSTI ZA UČITELJE

Gordon, T. (1983) TRENING VEČJE UČINKOVITOSTI ZA UČITELJE. Lj. Svet. center

PROBLEM IMA UČITELJ:

- Učenec stalno zamuja pouk
- Razmetana učilnica
- Klepetanje učencev med razlago
- Nezainteresiranost učencev; učenec nikoli ne prebere dogovorjeno knjigo
- Učenec je vedno brez domače naloge

PROBLEM IMA UČENEC:

Izjave, ki kažejo, da ima problem učenec:

- »Ne maram šole in učiteljev«
- »Sošolci so hudobni«
- »Ravnatelj je neumen«
- »Zakaj sploh moram hoditi v šolo?«

- Izostajanje od pouka
- Gledanje skozi okno, med učiteljevo razlago
- Poriva in ščipa sošolce
- Med odmorom se z nikomer ne pogovarja
- V šolo hodi zanemarjen, nepočesan
- Slabe ocene.

- Pogovor med poukom s sošolci
- Hoče biti vedno glavni v razredu – hoče se izpostavljati
- Ne hodi v šolo
- Slabe ocene
- Zaprt vase

Shema, kdaj je komunikacija potrebna

UČENEC IMA PROBLEM
PODROČJE UČENJA NI PROBLEMOV
UČITELJ IMA PROBLEM

Učenec: »Ne grem v zimsko šolo v naravi!«

JEZIK NESPREJEMANJA :

- Zakaj pa ne, kakšen imaš vzrok?
- A si s kom skregan, imaš kakšne probleme doma ali imaš kakšen problem z menoj?

Možno je : JEZIK NESPREJEMANJA: - to niso pravi odgovori učencu!

Učenec: »Ne grem v zimsko šolo v naravi!«

1. **UKAZOVANJE:** »O tem pa res ne odločaš ti. Moraš iti v šolo v naravi.«
2. **OPOZARJANJE, GROŽNJE:** »Če ne boš šel, ne boš mogel imeti telovadbe ocenjene zelo uspešno!«
3. **MORALIZIRANJE:** »Šola v naravi je zelo koristna. Ne bi bilo prav, da bi se izmikal koristnim stvarim.«
4. **SVETOVANJE, SUGERIRANJE:** »Svetujem ti, da vseeno greš. Zakaj bi bil drugačen od drugih?«
5. **POUČEVANJE, NAVAJANJE LOGIČNIH ARGUMENTOV:** »Dobro je, da greš. Tam se boš naučil smučati in se navadil živeti ločeno od staršev.«
6. **OCENJEVANJE, KRITIZIRANJE, SRAMOTENJE :** »Narobe razmišljaš. Lahko bi te bilo sram, da sploh razmišljaš, da nebi šel.«
7. **DAJANJE IMEN, ETIKETIRANJE :** »Saj nisi mevža, da nebi šel!«
8. **INTERPRETIRANJE, ANALIZIRANJE, DIAGNOSTICIRANJE :** »Bojiš se biti teden dni v stran od staršev in ne razumeš se z sošolci.«

9. **PRIZNAVANJE VREDNOSTI** : »Lahko boš pokazal kako dobro smučaš.«
10. **HRABRENJE, SIMPATIZIRANJE, PODPORA** : »Veliko otrok razmišlja tako kot ti. A le pojdi, boš videl, da ti nebo žal, saj si pogumen fant.«
11. **SPRAŠEVANJE, NAVZKRIŽNO ZASLIŠEVANJE** : »Zakaj pa ne? Ali nočeš biti skupaj z Matjažem? Pa si že sploh kaj naredil, da bi se bolje razumela?«
12. **UMIK, SARKAZEM, HUMOR** : »Je že dobro. Se bova o tem drugič pogovorila. Boš pač spančkal doma pri mami.«

Zamislite si učiteljev jezik nesprejemanja, ko učenec reče : »Tine je tepec, z njim ne bom skupaj sedel!«

- 1) **UKAZOVANJE**: »Tukaj boš sedel, kje ti jaz rečem!«
- 2) **OPOZARJANJE, GROŽNJE**: »Poklicala bom tvoje starše!«
- 3) **MORALIZIRANJE**: »Če boš sedel poleg, bo koristno«
- 4) **SVETOVANJE, SUGERIRANJE**: »Svetujem ti, da bi sedel poleg, poizkusi ga sprejeti.«
- 5) **POUČEVANJE, NAVAJANJE LOGIČNIH ARGUMENTOV**: »Dobro bi bilo sedeti poleg njega, naučil se boš bolje računati.«
- 6) **OCENJEVANJE, KRITIZIRANJE, SRAMOTENJE** : »Narobe razmišljaš, sram te je lahko, da tako grdo govoriš.«
- 7) **DAJANJE IMEN, ETIKETIRANJE** : »Saj nisi cepec, da nebi sedel poleg!«
- 8) **INTERPRETIRANJE, ANALIZIRANJE, DIAGNOSTICIRANJE** : »Se ne razumeš z njim?«
- 9) **PRIZNAVANJE VREDNOSTI** : »Lahko boš pokazal, da si dober učenec!«
- 10) **HRABRENJE, SIMPATIZIRANJE, PODPORA** : »Lahko boš pokazal, da si pogumen, da boš potrpe!«
- 11) **SPRAŠEVANJE, NAVZKRIŽNO ZASLIŠEVANJE** : »Zakaj pa ne? Ali nočeš biti s Tinom?«
- 12) **UMIK, SARKAZEM, HUMOR** : »Dobro, se bova drugič pogovorila.«

Kako so se počutili otroci, ko so jim učitelji tako odgovorili?

- Niso več govorili
- Poskušal se upreti
- Počutili se manj vrednega, jeznega, krivega, slabega (npr. pri moraliziranju)
- Imaš občutek kot da dela s teboj kot z otrokom (npr. hrabrenje)
- Občutek da te ne razume
- Občutek, da ga ne zanimajo tvoje težave (npr. bo že!)

Te reakcije so negativne!

PASIVNO POSLUŠANJE – bolj uspešno kot jezik nesprejemanja

- Pokažemo, da nas stvar zanima
- Kimamo
- Nagnemo se naprej
- »razumem«, »aha«
- Bi se želel pogovoriti o tem? »Pripoveduj mi o tem«, »Kaže da te nekaj muči«

AKTIVNO POSLUŠANJE

- Dekodirati je potrebno sporočilo, da preverimo, le smo sploh razumeli, kar nam je učenec povedal
- Učitelj preveri, če je prav razumel → se počutiš jeznega? DA, reče učenec« Jaz želim matematiko, mama pa angleščino → torej si razpet med tema dvema, reče učitelj. Učenec reče DA.

Primeri v knjigi:

- **Aktivno poslušanje** : str. 54 – 56; str. 74 – 79
- **Primer konflikta v razredu** : str. 88 – 92
- **In ostali primeri v knjigi, pridejo v poštev pri učenju za izpit!!!**

JEZIK NESPREJEMANJA – učitelja moti hrup v razredu in ga dela razdraženega:

- »TIŠINA!!«
- »Dajte mir!«
- »šššššššššš«
- »A ste danes zaradi vremena tako glasni!?!«

To so TI sporočila, učitelj pa bi moral uporabljati JAZ sporočila

1. **Kaj pri učitelju povzroča problem?**
»Kadar ste tako nemirni in glasni...«
2. **Opis posledic in čustvenega stanja**
»...se ne morem zbrati in slabo razlagam snov, zaradi česar se slabo počutim!«

Primer JAZ sporočila, ki mu sledi aktivno poslušanje je na strani 110 – 111 v knjigi!

Nekaj primerov JAZ sporočil

- Tvoje zanimanje, me moti, in mi povzroča težave.
- Kadar zamudiš, moram vse prekiniti in to me naredi živčnega
- Tega ne morem več prenašati, da me vedno prekinjaš!

Aktivno poslušanje

POGOVOR Z STARŠI:

Starši imajo problem :

- Starši so razočarani nad otrokovim uspehom
- Starši se ne strinjajo z novo metodo učenja

Brez problema :

- Starši sprašujejo kako pomagati učencu
- Starša bi rada razumela nov način učenja

Učitelj ima problem :

- Starši pogosto telefonirajo učitelju
- Starši zahtevajo, da učitelj fizično kaznuje

REŠEVANJE KONFLIKTOV

1. **Zmagovalec je učitelj**
2. **Zmagovalec je učenec**
3. **Metoda brez poraženca**
4. **Definiranje problema**
5. **Iskanje možnih rešitev**
6. **Ovrednotenje teh rešitev**
7. **Odločitev, katera rešitev je najboljša**
8. **Odločitev načina izvedbe**
9. **Preverjanje, kako je rešitev uspešna**

Primeri v knjigi:

- Str. 183 -185
- Str. 138 – 139 ; 155 – 156 občutki
- Str. 136 – 137 ; 149 občutki